

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ**

Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь – «Магістр»

**на тему: МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ СТІЙКОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Виконав:

студент спеціальності
281 «Публічне управління та адміністрування»_
ОП «Публічне управління та адміністрування»

Гулько Богдан Вікторович

Керівник:

Бричко Аліна Михайлівна

к.е.н., доцент,

кафедри публічного управління та адміністрування

Рецензент:

Коблянська Інна Ігорівна

к.е.н., доцент

кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування
Сумського державного університету

Суми – 2024

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	Економіки і менеджменту
Кафедра	Публічного управління та адміністрування
Освітній ступінь	«Магістр»
Спеціальність	281 «Публічне управління та адміністрування» ОП «Публічне управління та адміністрування»

Затверджую:

Завідувач кафедри д.е.н., професор
О.П. Славкова

«_____» «_____» 202_3_ р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**Гулько Богдан Вікторович****1. Тема роботи:** Механізми формування стійкого розвитку Сумського регіону**2. База практичного дослідження:**

соціально-економічний розвиток Сумського регіону

керівник роботи Бричко Аліна Михайлівна, к.е.н., доцент

затверджена наказом по університету від

«__» грудня 2023 р. № __-н

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи)

«__» грудня 2023 р.

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

нормативно-законодавчі акти України, навчально-методичні посібники, монографії, підручники за тематикою дослідження, наукові публікації, статистична інформація за 2020-2022 роки

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

- виявити теоретичні засади механізмів державного регулювання стійкого розвитку регіону;
- навести методичні засади інституціональних умов організаційного механізму забезпечення сталого регіонального розвитку;
- навести загальну характеристику основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумського регіону;
- здійснити аналіз ефективності механізмів державного регулювання регіональними інвестиційними проектами;
- обґрунтувати напрямки удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку;
- виявити особливості системи впровадження індикаторів державного регулювання стійкого розвитку Сумського регіону;
- обґрунтувати стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону.

АНОТАЦІЯ

Гулько Б. В. Механізми формування стійкого розвитку Сумського регіону

Магістерська робота зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», СНАУ, Суми-2023 р. – Рукопис.

У дослідженні було проведено аналіз механізму формування стійкого розвитку Сумського регіону. Було теоретично обґрунтовано та сформульовано положення, що стосуються механізмів державного регулювання стійкого розвитку регіону.

Здійснено дослідження методичних засади інституціональних умов організаційного механізму забезпечення сталого регіонального розвитку. Наведена загальна характеристика основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумського регіону.

У роботі здійснено аналіз ефективності механізмів державного регулювання регіональними інвестиційними проектами. Обґрунтовано, що забезпечення стійкого розвитку області вимагає активного залучення іноземних інвесторів та врахування світових тенденцій, що передбачає впровадження стратегій, спрямованих на збереження природних ресурсів, підтримання соціальної справедливості та створення умов для стійкого економічного росту.

Обґрунтовані напрямки удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку. Як результат, виявлено, що для підтримки стійкого економічного росту можливо впровадження інноваційних центрів, які стимулюватимуть розвиток нових технологій та підприємництва. Активна участь громадськості в процесі прийняття рішень та відкрите обговорення питань регіонального розвитку може сприяти більш широкій підтримці та легітимності запропонованих заходів. Оптимізація інституціональних умов вимагає комплексного підходу, спрямованого на створення ефективної системи управління та впровадження стратегій, спрямованих на стійкий регіональний розвиток Сумської області.

На основі структурно-функціонального аналізу виявлено особливості системи впровадження індикаторів державного регулювання стійкого розвитку Сумського регіону. В цьому контексті обґрунтовано стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону. Стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму регулювання сталого розвитку Сумського регіону орієнтовані на створення ефективної системи, сприяючи сталому та гармонійному розвитку області.

Ключові слова: державна політика, регіональний розвиток, механізм стійкого регіонального розвитку, соціально-економічний розвиток регіону.

SUMMARY

Gunko B.V. Mechanisms of Sustainable Development Formation in the Sumy Region

Master's thesis in the specialty 281 «Public management and administration», SNAU, Sumy 2023 – Manuscript.

The study conducted an analysis of the mechanism for the formation of sustainable development in the Sumy region. Theoretical justifications and formulations were put forward concerning the mechanisms of state regulation for sustainable regional development.

The research explored methodological principles and institutional conditions of the organizational mechanism ensuring sustainable regional development. A general overview of the main trends in the socio-economic development of the Sumy region was provided.

The paper analyzed the effectiveness of mechanisms for state regulation of regional investment projects. It was argued that ensuring the sustainable development of the region requires active involvement of foreign investors and consideration of global trends, involving the implementation of strategies focused on preserving natural resources, maintaining social justice, and creating conditions for sustainable economic growth.

The directions for improving the institutional conditions of the organizational mechanism for sustainable regional development were justified. As a result, it was found that supporting sustainable economic growth could involve the establishment of innovative centers that stimulate the development of new technologies and entrepreneurship. The active participation of the public in decision-making processes and open discussions on regional development issues can contribute to broader support and legitimacy of proposed measures. Optimizing institutional conditions requires a comprehensive approach aimed at creating an effective management system and implementing strategies for sustainable regional development in the Sumy region.

Based on a structural-functional analysis, the features of the system for implementing indicators of state regulation for sustainable development in the Sumy region were identified. In this context, strategic directions for forming the socio-economic mechanism of state regulation for sustainable development in the Sumy region were substantiated. These strategic directions are oriented towards creating an effective system that promotes the sustainable and harmonious development of the region.

Key words: state policy, regional development, mechanism of sustainable regional development, socio-economic development of the region.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО	
РОЗДІЛ 1 РЕГУЛЮВАННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	7
ОЦІНКА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
РОЗДІЛ 2 СУМСЬКОГО РЕГІОНУ.....	20
2.1 Методичні засади інституціональних умов організаційного	
механізму забезпечення сталого регіонального розвитку.....	20
2.2 Характеристика основних тенденцій соціально-економічного	
розвитку Сумського регіону.....	26
2.3 Ефективність механізмів державного регулювання	
регіональними інвестиційними проектами.....	40
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	
РОЗДІЛ 3 СУМСЬКОГО РЕГІОНУ.....	48
3.1 Удосконалення інституціональних умов організаційного	
механізму стійкого регіонального розвитку.....	48
3.2 Система впровадження індикаторів державного регулювання	
стійкого розвитку Сумського регіону.....	57
3.3 Стратегічні напрями формування соціально-економічного	
механізму державного регулювання сталого розвитку	
Сумського регіону.....	64
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТОК	81

ВСТУП

Актуальність теми. Для забезпечення стійкого розвитку національної соціально-економічної системи невід'ємною є активна роль держави в системі міжнародних фінансово-економічних відносин та русі капіталу на міжнародному рівні. На сьогодні Україна визначила свій інтеграційний курс в бік Європейського Союзу. Однак наша країна наразі не відповідає критеріям, які ставляться перед повноправними членами цього регіонального інтеграційного об'єднання, через фактори політичного, економічного та соціального характеру як всередині України, так і в зовнішньому середовищі. Отже, для підвищення конкурентоспроможності України на міжнародній арені критично важливим є досягнення стійкого розвитку кожного регіону, включаючи Сумський. Це передбачає системні заходи для вирішення внутрішніх та зовнішніх проблем, а також ефективного взаємодії уряду, бізнесу та громадськості. Необхідно подолати політичні, економічні та соціальні виклики для забезпечення сталого розвитку, щоб наша країна могла займати гідне місце в міжнародній спільноті.

В умовах різкого зростання впливу зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних ризиків актуальність питань стійкого розвитку регіонів визначається особливо гостро. Кожен регіон України поставлений перед важливим завданням розробки та впровадження стратегії регіонального розвитку, зокрема після завершення воєнних дій на нашій території. Сталий розвиток регіону представляє собою особливий структурний рівень загальнонаціональної системи виробничих відносин. Основною метою цього процесу є підвищення рівня задоволення соціально-економічних потреб населення на основі комплексного розвитку. В контексті загальної системи державного управління України протягом останніх десятиліть спостерігається помітне посилення важливості управління на регіональному рівні. Важливо враховувати, що стійкий розвиток регіону визначається не лише економічними факторами, а й соціальними та культурними аспектами, що сприяють загальному підвищенню якості життя населення України. На сьогоднішній день концепція стійкого розвитку існує

переважно як наукова концепція економіки природокористування, а не як практична схема економічного зростання. Отже, важливо акцентувати увагу на вивченні механізму стійкого розвитку регіону в умовах сучасної української економіки.

Проблемні питання управління стійким розвитком національних соціально-економічних систем висвітлені в роботах багатьох вітчизняних вчених: В. Бакуменка [12], З. Бурик [8], Є. Буряк [7], З. Герасимчук [19], С. Гончарова [11], Я. Жаліло [43], О. Жихор [17], Ю. Ковбасюка [3], П. Кривулі [1], В. Кравціва [13], Н. Кушнір [11], А. Лелеченко [2], С. Мочерного [10], І. Б. Назаркевич [27], В. Романова [43], Ю. Сурміна [12], В. Трошинського [12], О. Хандій [28], Ю. Харазішвілі [24], Н.Чернецької-Білецької [1], С.Штапаук [1], О. Шевченка [43] ін.

Об'єктом дослідження є суспільно-економічні відносини у сфері стійкого розвитку регіону.

Предметом дослідження є теоретико-практичні підходи до створення механізму формування стійкого розвитку Сумського регіону.

Мета і завдання дослідження. **Метою** роботи є комплексний теоретичний та практичний аналіз науково-методичних підходів до створення механізму формування стійкого розвитку Сумського регіону.

Відповідно до мети роботи визначено та вирішено такі методичні та практичні завдання:

- виявити теоретичні засади механізмів державного регулювання стійкого розвитку регіону;
- навести методичні засади інституціональних умов організаційного механізму забезпечення сталого регіонального розвитку;
- навести загальну характеристику основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумського регіону;
- здійснити аналіз ефективності механізмів державного регулювання регіональними інвестиційними проектами;
- обґрунтувати напрямки удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку;

- виявити особливості системи впровадження індикаторів державного регулювання стійкого розвитку Сумського регіону;
- обґрунтувати стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є основні ідеї сучасної економічної теорії та провідних вчених у галузі управління стійким розвитком національних соціально-економічних систем, теорії управління, інституційної економіки та державного управління. За допомогою методу системного аналізу на основі вивчення наукової літератури і джерел розглянуто теоретичні засади механізмів державного регулювання стійкого розвитку регіону. В роботі застосовано широкий інструментарій загальноприйнятих методів наукового дослідження економічних відносин, а саме: метод аналізу і синтезу (при здійсненні аналізу основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумського регіону та ефективності механізмів державного регулювання регіональними інвестиційними проектами), метод кількісного та якісного порівняння (при дослідженні основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумського регіону), функціонально-системний підхід, описово-аналітичний метод, статистичні методи, зокрема графічний (при оцінці ефективності механізмів державного регулювання регіональними інвестиційними проектами та характеристиці основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумської області). Метод логічного узагальнення – для розробки концептуальних напрямів формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону. Кількісні та якісні завдання вирішувалися за допомогою статистичних, графічних методів, методу угруповання, систематизації даних, експертного аналізу тощо.

Елементами наукової новизни одержаних результатів роботи полягає у детальному комплексному теоретичному та практичному аналізі науково-методичних підходів до створення механізму формування стійкого розвитку Сумського регіону. Одержані результати зумовлюються передусім підходом до

удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у систематизації основних засад інституціональних умов організаційного механізму забезпечення сталого регіонального розвитку та обґрунтуванні напрямків удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку. Напрацювання можуть бути використані фахівцями з метою підвищення ефективності при формуванні соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону. Також практичне значення дослідження визначається його актуальністю й новизною та полягає в тому, що основні теоретичні положення й висновки роботи мають придатну для застосування в практичній діяльності та можуть бути використані для більш детального ознайомлення з проблемою інтеграційних процесів.

Апробація результатів. Результати дослідження, що містяться в кваліфікаційній роботі магістра, є незалежними розробками та пропозиціями автора. Дослідження удосконалення підходів до формування механізму формування стійкого розвитку Сумського регіону, відображені у наукових працях, що має відношення до дослідження.

Публікації. 1. Гунько Б.В. Оцінка сталого розвитку регіонів України. Матеріали *V Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностні сценарії та перспективи розвитку»* 27-28 квітня 2023 року. м. Херсон – м. Хмельницький. 2023 С. 422-424.

2. Гунько Б.В. Механізм державного регулювання в сфері сталого розвитку *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів і аспірантів – (25-28 квітня 2022 р.).* Суми. С. 369.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел з 45 найменувань, 7 додатків. Основний текст викладений на 70 сторінках комп'ютерного тексту, робота містить 11 таблиць, 18 рисунків, 7 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Регіон – це (лат. regio – «країна», «область») – «певна територія, що володіє цілісністю та взаємозв'язком її складових елементів; велика індивідуальна територіальна одиниця (наприклад, природна, економічна, політична та ін.). Регіон як складна соціально-економічна система характеризується похідними властивостями (організованістю, цілеспрямованістю, стійкістю, функціональною гнучкістю, можливостями, що нарощуються)» [1, с. 132].

На думку деяких дослідників, регіон розглядається як складна соціально-економічна система зі своїми структурою, функціями, зв'язками із довкіллям, історією, культурою, умовами життя населення. Цю систему характеризують такі основні критерії: – висока розмірність; велика кількість взаємозалежних підсистем різних типів із локальними цілями; багатоконтурність управління; ієрархічність структури; складність координуючих впливів за високої динамічності елементів; неповна визначеність станів елементів [2, с. 92; 3]. Соціально-економічний розвиток регіону включає такі аспекти, як зростання виробництва та доходів на інноваційній основі; зміни в інституційній, соціальній та адміністративній структурах суспільства; зміни у суспільній свідомості; зміни у традиціях та звичках.

У 2015 році Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» [4], яка визначила 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР). Для кожної з цих цілей у соціальній, економічній та екологічній сферах були визначені завдання та цільові показники, які має бути досягнуто до 2030 року. Всього це становить 169 завдань.

Україна в мирний час адаптувала цей глобальний перелік завдань та показників до національних планів розвитку, враховуючи свої особливості. Цілі

сталого розвитку України на період до 2030 року [5] були затверджені указом Президента України №722/2019 від 30.09.2019 та конкретизовані в Національній економічній стратегії на період до 2030 року [6], затвердженою постановою КМУ від 03.03.2021 р. № 179.

Державна служба статистики України здійснює моніторинг процесу досягнення Цілей сталого розвитку [7, с. 135]. Ключові напрями сталого розвитку визначено у Національній Парадигмі сталого розвитку України [8, с. 73; 9, с. 290].

В даний час є безліч поглядів на тлумачення терміну «сталий розвиток», з яких можна сформулювати три основні підходи:

- у рамках першого підходу, під сталим розвитком розуміється безперервний процес, який здійснює постійний рух;

- у межах другого підходу – сталий розвиток сприймається як процес безперервного руху, а й як захист існуючих параметрів, які забезпечують функціонування регіону;

- у межах третього підходу – сталий розвиток є здатність регіону зберігати умови та параметри свого функціонування [10-12].

Таким чином, під сталістю соціально-економічної системи, у тому числі регіональної, розуміється здатність системи стабільно функціонувати і розвиватися в довгостроковій перспективі в умовах внутрішнього і зовнішнього середовища, що швидко змінюється.

Можна дійти висновку, що характеристиками сталого розвитку соціально-економічної системи є, з одного боку, її динамічність, з другого, – відносна незмінність якостей системи. Тому сталий розвиток супроводжується якісними змінами у системі, у якому її властивості не змінюються. Нестійкий розвиток, навпаки, характеризується якісними змінами у системі, у яких її властивості погіршуються, до втрати системою цілісності.

На нашу думку, стійким може вважатися лише такий економічний розвиток, що забезпечує динамічний розвиток усієї соціально-економічної системи у заданому напрямі за певний період часу. Стійкий розвиток регіону визначається як режим функціонування, який характеризується гармонійними та позитивними

змiнами в найважливиших сферах життєдiяльностi особистостi, суспiльства та держави. Цей режим ґрунтується на урахуваннi iнтересiв сучасного поколiння i майбутнiх поколiнь, а також на здатностi рeґiону протидiяти внутрiшнiм та зовнiшнiм загрозам нацiональнiй безпецi.

Ключовими аспектами стiйкого розвитку рeґiону є:

- створення економiки, орієнтованої на соціальні потреби, яка ґрунтується на розумному використаннi ресурсiв та забезпечує охорону навколишнього природного середовища. Одночасно цей розвиток не наражає на ризик можливiсть майбутнiх поколiнь задовольняти свої потреби;

- здатнiсть до постiйного оновлення та самовдосконалення, тобто. здатнiсть одночасно вирiшувати проблеми та стабiлiзацiї, та розвитку;

- мiцнiсть та надiйнiсть його елементiв, вертикальних, горизонтальних та iнших зв'язкiв усерединi системи, здатнiсть витримувати внутрiшнi та зовнiшнi навантаження [13-14].

Отже, виходячи з даних визначення, можна стверджувати, що стiйкiсть розвитку рeґiону забезпечується: з одного боку – стiйкiстю зв'язкiв мiж структурними елементами економiки рeґiону; з iншого – здатнiстю до внутрiшньої перебудови самих структур – диверсифiкацiї, що дозволяє функцiонувати системi як органiчно цiлiсної, з певним ступенем ефективностi.

Як фактори стiйкостi українські вченi розглядають такі:

- 1) економiчні (вiдтворення робочої сили, виробничого апарату у сферi обороту);

- 2) екологiчні (збереження природного середовища у рамках стандартiв, вiдновлення параметрiв природного середовища);

- 3) технологiчні (скорочення технологiчного розриву з цивiлізованими країнами, розширення масштабiв використання бiосферосумiсних технологiй);

- 4) соціальні (приведення до рацiональних кордонiв соціальних пропорцiй за максимуму темпу зростання та мiнимуму ризику соціальних вибухiв, цiлеспрямована змiна мотиву мети через соціальну сферу життєдiяльностi населення територiї) [15].

Вирішення завдання комплексного розвитку регіону передбачає формування таких співвідношень і пропорцій між окремими елементами соціально-економічного комплексу, які б створювали умови для ефективного включення регіону, що розглядається, у територіальний поділ праці та вирішення регіональних проблем, що забезпечують послідовне просування в соціальній сфері (рис. 1.1).

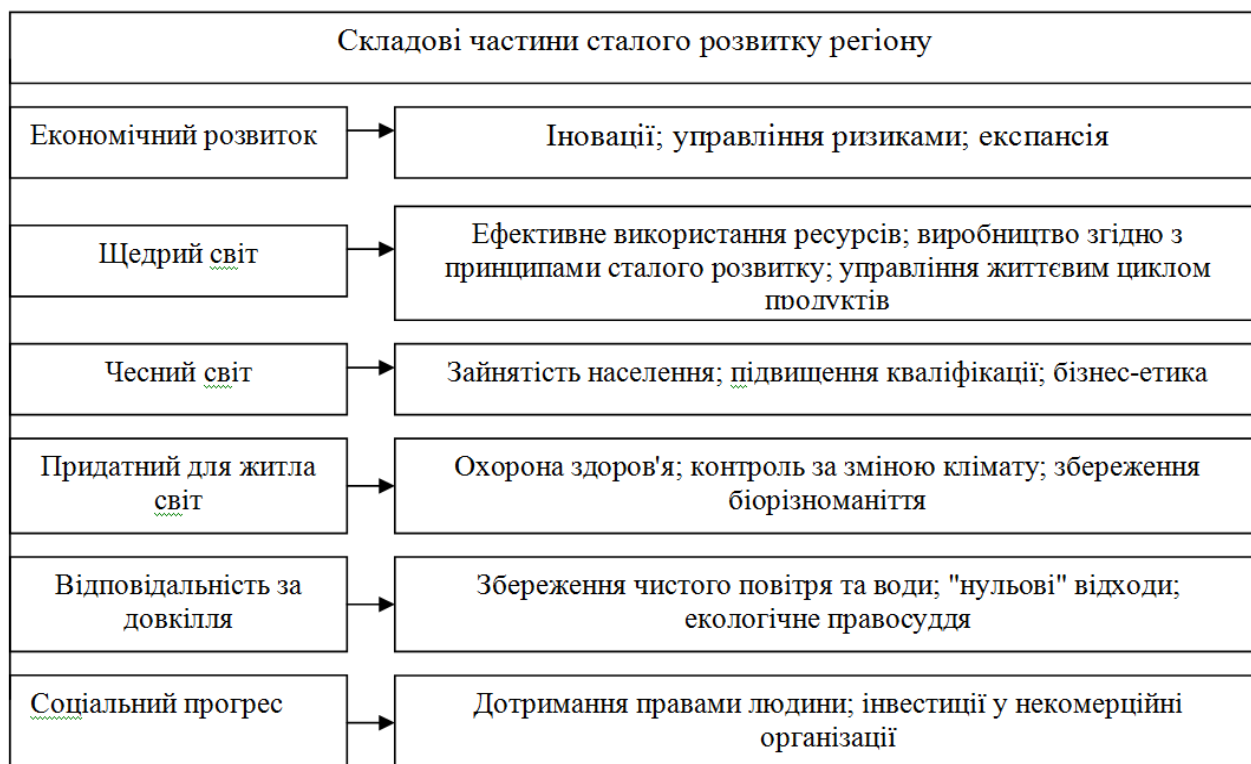

Рисунок 1.1 – Складові частини сталого розвитку регіону

Джерело: побудовано на основі [16-17]

На переконання О. Чирви та Н. Осадчука, «під управлінням сталим розвитком регіону слід розуміти стан діяльності регіонів, за якого управління фінансово-економічною, соціальною, екологічною, кадровою, техніко-технологічною, ресурсною та політичною діяльністю здійснюється шляхом досягнення запланованих значень індикаторів розвитку в економічних, соціальних, екологічних та політичних сферах із властивими їм індикаторами рівноваги, що забезпечує збалансованість розвитку регіону загалом» [18, с. 78].

Мета регулювання в контексті стійкого розвитку регіону полягає в упорядкуванні соціально-економічних процесів та забезпеченні необхідної

стабільності на рівні параметрів функціонування регіональної соціально-економічної системи.

Управління стійким розвитком регіону здійснюється у вигляді комплексу механізмів управління. Ці механізми повинні відповідати ціннісному критерію регіональної соціально-економічної системи, багатовимірності соціально-відповідального менеджменту XXI століття [19-20].

На слушну думку З. М. Бурик, механізм державного управління сталого розвитку є процесом взаємодії та узгодженого впливу суб'єктів управління на галузь економіки, соціальної сфери та екології. Цей механізм включає в себе застосування певної послідовності відповідних процедур та інструментів, спрямованих на здійснення переходу від старого стану до нового. Основною метою цього процесу є досягнення заданих цілей в галузі сталого розвитку [21].

Механізм управління сталим розвитком економіки регіону – це сукупність дій, що включає комплексне використання стимулюючих інструментів (адміністративних, економічних, соціальних, правових, управлінських). Також до неї входять методи управління та сукупність локальних ресурсних засобів. У них одна мета – збереження стабільності регіональної системи, забезпечення її цілісності, динамічної рівноваги та адаптації до внутрішніх та зовнішніх впливів середовища. Дотримання всіх цих пунктів має забезпечити стійкість регіону в довгостроковій перспективі. З метою здійснення механізму реалізації програми сталого розвитку економіки регіону необхідний цілеспрямований вплив виконавчих органів державної влади області на всі суб'єкти господарювання в економіці регіону для здійснення оптимального сценарію та досягнення обраного пріоритетного напрямку розвитку економіки регіону.

Основними завданнями механізму реалізації програми сталого розвитку економіки регіону є:

- перетворення практичних дій учасників економіки регіону на сталий розвиток;
- декомпозиція компетенцій та ресурсів для ефективної трансформації зусиль усіх груп зацікавлених сторін у сталий розвиток економіки регіону;

- залучення переважаючого виду господарської діяльності у вирішення завдань щодо сталого розвитку економіки регіону;
- підвищення об'єктивності кількісних оцінок мультиплікативного ефекту від впливу переважаючого виду господарської діяльності регіону на сталий розвиток економіки регіону [22, с. 131; 23].

Механізм реалізації програми сталого розвитку економіки регіону базується на взаємодії контурів внутрішнього середовища з урахуванням наявних інструментів та умов, а також містить низку основних обмежень. В основу механізму реалізації програми сталого розвитку економіки регіону закладено певний порядок дій, що дозволяє заінтересованим сторонам на підставі стратегічного бачення сформулювати цілі розвитку.

Регіональний механізм сталого розвитку можна визначити як внутрішній устрій і послідовність етапів взаємозалежних напрямів руху територіальної економіки до бажаного стану. Цей механізм можна оцінити як комплекс дій, здійснення яких призведе до соціально-економічного прогресу на новому рівні.

У процесі реалізації стратегії розвитку території дуже легко оцінити ступінь досягнення стійкості регіонального розвитку, оскільки в міру реалізації програм проводиться моніторинг результатів на підставі кількісних та якісних показників, що конкретизують частку державної участі у регулюванні цього процесу. В наш час державні органи влади приділяють велику увагу наявності стратегічних планів на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу, підвищенню рівня інвестиційної привабливості території, збільшення кількості бізнес-структур, збільшення кількості ринків збуту продукції та послуг місцевих виробників, визначення пріоритетних для регіону галузей та здійснення їх підтримки.

У основі функціонування механізму управління сталим розвитком економіки регіону важливе місце посідають принципи, тобто. вихідні початки, найважливішими з яких є принципи системності, збалансованості, смартспеціалізації, адаптивності, партнерства, наукового обґрунтування, селективності та ін. (табл. 1.1) [1]. Стійкий розвиток регіону, забезпечений

шляхом регулювання керованих факторів, що впливають на параметри регіональної соціально-економічної системи, є результатом застосування механізму управління.

Таблиця 1.1 – Основні засади функціонування механізму управління стійким розвитком економіки регіону

Принцип	Зміст
Збалансованість	Співвідношення інтересів місцевих, регіональних та державних органів влади та населення; пропорційний розвиток економіки, соціальної сфери, бізнесу та суспільства, що передбачає економічну та соціальну ефективність за умови збереження людського та ресурсного потенціалу регіону
Комплексність	Врахування сукупності всіх факторів розвитку регіону
Інтенсифікація	Оптимальне використання ресурсів регіону в часі та просторі, що полягає у можливості їх збереження та виробництва з метою відтворення потенціалу
Науковість	Розробка та застосування методичного забезпечення та практичних рекомендацій щодо формування механізму управління сталим розвитком економіки регіону
Цілеспрямованість	Розробка системи цілей, спрямованих на забезпечення стабільного розвитку регіону
Соціальність	Забезпечення пріоритетності вирішення соціальних проблем населення регіону
Ефективність	Оптимальне управління соціально-економічним потенціалом регіону
Партнерство	Взаємодія органів влади з регіональним соціумом, бізнес-структурами, громадськими організаціями, науковою спільнотою
Спадкоємність	Задіяння результатів аналізу у визначенні прогностичного розвитку
Гласність та відкритість	Залучення представників громадськості до моніторингу результатів стратегії розвитку економіки регіону
Поєднання	Планування розвитку галузей економіки та виробництва з урахуванням пріоритету інтересів досліджуваної території
Адаптивність	Врахування можливих змін зовнішнього середовища
Легітимність	Правове супроводження на рівні регіону застосування методичного забезпечення управління сталим розвитком економіки регіону
Трансформація	Забезпечення у часі переходу сталого зростання у сталий розвиток, що супроводжується періодичними певними циклічними змінами
Системність	Рівномірний розвиток усіх сфер життя регіонального соціуму

Джерело: побудовано на основі [1]

Алгоритм побудови та застосування механізму управління сталим розвитком регіону можна представити у вигляді наступної послідовності дій: 1) ідентифікація інтересів суб'єктів, які впливають розвиток соціально-економічної

системи регіону і залежить від її стану; 2) цілепокладання керуючої системи; 3) узгодження інтересів та цілей; 4) реалізація заходів, застосування інструментів, вкладених у задоволення релевантних інтересів; 5) оцінка ефективності застосовуваного механізму [24; 25, с. 232].

Ступінь досконалості механізму управління сталим розвитком регіону залежить від цього, скільки значних керованих чинників регулює керуюча система і якому рівні (оптимальному, близькому до раціонального, оптимальному тощо.) вдається ці чинники зафіксувати (підтримувати). Критеріями досконалості механізму виступають стан соціально-економічної системи регіону та ступінь задоволення економічних інтересів. При використанні механізму управління сталим розвитком економіки регіону необхідно визначити внутрішні чинники сталості регіональної системи (рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Внутрішні фактори стійкості регіональної системи

Джерело: побудовано на основі [24-25]

Слід зазначити, що регіональна система, з одного боку, неспроможна на зовнішні чинники прямого впливу. Звідси слідує, що регіональна система має адаптуватися до них. З іншого боку, регіональна система здатна керувати

факторами внутрішнього середовища (соціальними, економічними, інноваційними, правовими та екологічними). Таким чином, шляхом впливу на внутрішні чинники регіональна система управляє стійкістю розвитку економіки регіону. Безсумнівно, сталий розвиток генерується під впливом низки регіональних механізмів, проте здійснимо спробу сформуванати комплексний механізм як спосіб узагальнення всіх рушійних сил трансформації соціально-економічної системи траєкторії стійкості в специфічних регіональних умовах (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 – Комплексний регіональний механізм сталого розвитку

Джерело: побудовано на основі [24-25]

Комплексний регіональний механізм сталого розвитку активізує процес економічних та соціальних змін за п'ятьма напрямками: економічним, просторовим, соціальним, цифровим та екологічним, що забезпечує реалізацію стратегії трансформаційних процесів. Економічні підпроцеси комплексного регіонального механізму спрямовані на підвищення продуктивності територіального виробничо-господарського комплексу, оптимізацію використання продуктивних сил, розвиток підприємництва, вирівнювання територій економічного розвитку, перехід на економіку стійкого стану, визначення ефективної спеціалізації регіональної економіки.

Трансформаційний вплив на просторовий каркас регіону для досягнення сталого розвитку має ґрунтуватися на ефективному розміщенні продуктивних сил, дезурбанізації як зниженні перевантаженості окремих територій виробничими об'єктами, комплексному розвитку територій, виявленні нових форм просторової організації економіки, розширенні освоєного простору та оптимізації [26, с. 173]. Економічна платформа і просторова архітектура комплексного регіонального механізму сталого розвитку вдосконалюють територіальну організацію народного господарства регіону, тоді як інші блоки відіграють підтримуючу функцію підтримки соціально-економічної системи [27].

Соціальні вектори механізму сталого розвитку передбачають активні дії щодо забезпечення стабільності соціальних та культурних систем, міжпоколінної справедливості у володінні ресурсами, формування комунікаційних просторових систем та підвищення залучення громадян до суспільних процесів для вирівнювання регіонів із соціального розвитку [28].

Оскільки сталий розвиток передбачає стабільне поліпшення економічного становища за одночасного збереження наявних ресурсів, соціальна система грає ключову роль його забезпечення. Основним видом ресурсів регіонального комплексу є робоча сила. Тому стратегічне управління соціальним сектором створює вікна можливостей підвищення привабливості і конкурентоспроможності території у боротьбі за трудові ресурси. Цифрова хвиля механізму сталого розвитку спрямована на розширення електронного бізнесу та комерції, мережових

структур, усунення цифрової нерівності регіонів за рівнем розвитку цифрової економіки та інформаційної інфраструктури. Підтримуючою системою забезпечення економічної ефективності можуть стати створення та застосування цифрової інформаційної моделі управління розвитком регіону, що генерує та візуалізує управлінські рішення на основі бази територіальних даних з урахуванням побажань населення.

Екологічний блок стимулювання сталого розвитку забезпечується збереженням цілісності природних систем, створенням біосферосумісного господарства для вирівнювання регіонів за екологічною ситуацією [29, с. 213]. Екологічно збалансований територіальний виробничий комплекс передбачає гармонізацію високих стандартів життя населення, економічну результативність та недопущення деградації довкілля. Забезпечення балансу трьох названих компонент створюється рухом механізму сталого розвитку.

Соціально-економічний резонанс від дії комплексного регіонального механізму сталого розвитку буде набутий у формі зміцнення національної безпеки територіальних систем, стимулювання зростання геостратегічних регіонів, підвищення комфортності середовища життєзабезпечення [27, с. 15]. Важливість формування організаційно-економічного механізму сталого розвитку регіону є беззаперечним та виступає нагальною потребою сучасних умов і може сприяти більш ефективному управлінню регіоном і стійкістю. В рамках цього підходу під організаційно-економічним механізмом сталого розвитку регіону слід розуміти сукупність ресурсів, методів, засобів, інструментів та важелів впливу на регіональний розвиток, які застосовуються органами регіонального управління для забезпечення стабільного функціонування та самовдосконалення регіону з метою збільшення позитивного результату. Схематично механізм управління сталим розвитком регіону в умовах децентралізації представлено у додатку А. Для оцінки стійкості розвитку регіону останнім часом використовується досить велика кількість різноманітних показників. Як правило, мають місце два підходи:

- агрегування трьох груп показників: еколого-економічні; еколого-соціально-економічних; власне екологічних, що дозволяє побудувати

інтегральний, агрегований індикатор, на основі якого можна судити про ступінь стійкості економічного розвитку;

– побудова системи індикаторів, кожен з яких відображає окремі аспекти сталого розвитку. Найчастіше у межах загальної системи виділяються такі підсистеми показників: економічні; екологічні; соціальні; інституційні.

Довгостроково орієнтованими цілями регіонального розвитку є:

– формування перспективних напрямів господарської спеціалізації регіонів та забезпечення їх конкурентоспроможності;

– розширення джерел фінансування соціально-економічного розвитку;

– забезпечення позитивної динаміки доходів суб'єкта федерації;

– досягнення стандартів рівня та якості споживання населення, що забезпечують його соціально-розширене відтворення;

– підвищення рівня економічної активності;

– вдосконалення механізмів соціального захисту.

У рамках середньострокової перспективи основними цілями регіональної політики є:

– здійснення інституційних перетворень, спрямованих на формування ринкового середовища;

– стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності;

– реформування інститутів інфраструктури та їх комплексний розвиток;

– економічно обґрунтований розвиток системи розміщення продуктивних сил;

– пріоритетний розвиток галузей, збалансованих за критерієм відповідності природно-екологічному та ресурсному потенціалу.

Найбільш поширеними формами регіональної економічної політики залишаються соціальне забезпечення працівників галузей, які традиційно розміщені в регіоні; вирішення питань щодо регулювання та розміщення виробництва в регіоні, участь влади в ініціативах щодо відродження традиційних галузей економіки. Еволюція механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів в умовах глобалізації наведена у додатку Б. Зазначені механізми можуть

застосовуватись одночасно, на будь-якому етапі, виходячи з рівня розвитку та можливостей регіону, але досягнення високої їх результативності можливе за умови проходження регіоном усіх попередніх етапів та активної взаємодії у регіоні. Для кожної території необхідний свій час щодо цього, залежно від її особливостей та впроваджуваної політики [28].

Таким чином, стійкий розвиток регіону, як еколого-соціально-економічної системи, – це керований, комплексний процес нарощування потенціалу регіональної системи за рахунок забезпечення її динамічної рівноваги, мотивації економічних агентів до розширеного відтворення, підвищення конкурентоспроможності та на цій основі – послідовного покращення якості життя населення з урахуванням інтересів майбутніх поколінь. Стійкість соціально-економічного розвитку регіону є його властивість опору впливам і пристосування до них за умов динамічності середовища, забезпечуючи у своїй спрямованості вектора рухів, і навіть стабільність, збереження оптимальності найважливіших показників у довгостроковій перспективі. Механізм управління сталим розвитком економіки регіону – це сукупність дій, що включає комплексне використання стимулюючих інструментів (адміністративних, економічних, соціальних, правових, управлінських). Також до неї входять методи управління та сукупність локальних ресурсних засобів. У них одна мета – збереження стабільності регіональної системи, забезпечення її цілісності, динамічної рівноваги та адаптації до внутрішніх та зовнішніх впливів середовища. Дотримання всіх цих пунктів має забезпечити стійкість регіону в довгостроковій перспективі. Регіональний механізм сталого розвитку можна визначити як внутрішній устрій і послідовність етапів взаємозалежних напрямів руху територіальної економіки до бажаного стану. Під механізмом забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону розуміється сукупність умов, правових норм, інститутів, організаційних структур, методів управління, потенціалу та можливостей, що підтримують соціально-економічні показники в оптимальних межах забезпечення життєздатності, ефективності та конкурентоспроможності на стратегічну перспективу з урахуванням впливу зовнішньої та внутрішнього середовища.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

2.1 Методичні засади інституціональних умов організаційного механізму забезпечення сталого регіонального розвитку

Перетворення в економічній та соціальній сферах, у тому числі пов'язані з проблемами стійкості регіонального розвитку, потребують інституційного забезпечення, недостатність якого є однією з найголовніших причин гальмування процесів розвитку мезорівня. Становлення інститутів, направлених у забезпечення сталого розвитку відбувається значною мірою стихійно, з великими флуктуаціями, ривками і уповільненням. Тим часом однією з умов забезпечення сталого економічного зростання, боротьби з бідністю населення, підвищення рівня добробуту громадян, проведення структурних перетворень в економічній та соціальній сферах є інституційне забезпечення стратегії соціально-економічного розвитку регіону на основі взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнес-організацій. Саме ефективні інститути (політичні, фінансові та ін.) дозволяють усунути об'єктивні бар'єри розвитку регіонів та максимально використати наявні унікальні конкурентні переваги, а ігнорування реальних інституційних умов різко знижує результативність різних стратегічних розробок. Державне регулювання економіки регіону представляє собою системний вплив державних органів на діяльність суб'єктів господарювання та ринкову кон'юнктуру з метою створення нормальних умов для функціонування ринкового механізму розвитку регіональної економіки. Цей складний процес включає в себе розробку соціально-економічної політики, а також вибір засобів і методів її впровадження.

Зміст державного регулювання визначається поставленими перед державними органами цілями, а також засобами та інструментами, які вони використовують при реалізації соціально-економічної політики. Основна мета

цього впливу полягає в забезпеченні стабільності та ефективності регіональної економіки, а також в досягненні стратегічних цілей розвитку даного регіону. В умовах необхідності забезпечення сталого розвитку воно включає:

- обґрунтування найважливіших пунктів соціально-економічної політики, яку мають проводити державні органи влади на даному етапі розвитку;
- заходи щодо розвитку державного сектора економіки – одного з найважливіших інструментів впливу держави на соціально-економічні процеси в регіоні.

Основна роль держави як учасника соціально-економічної політики полягає у формуванні сприятливого соціально-економічного середовища, що підтримує активну самореалізацію кожного члена суспільства в економічній сфері і забезпечує необхідний рівень стабільності та можливостей для розвитку. У суспільстві, орієнтованому на соціальні цінності, всі аспекти економічної політики спрямовані на досягнення цього цільового завдання. Держава, за нашим усвідомленням, виступає як найбільш надійний центр управління, через який здійснюється перехід регіону до сталого розвитку. Це обумовлено тим, що держава має основні регулюючі механізми, які є необхідними для впровадження концепції сталого розвитку. В умовах реалізації нового цивілізованого підходу можна припустити, що роль держави та державного регулювання в перехідний період до сталого розвитку збільшиться. Забезпечення гармонійного вирішення проблем соціально-економічного розвитку та врахування потреб сучасного суспільства і майбутніх поколінь є ключовим етапом у переході до сталого розвитку. Роль держави в цьому контексті полягає в тому, щоб стати стійким інструментом управління, через який регіон здійснюватиме рух у напрямку сталого розвитку. Для ефективності управління сталим розвитком регіону важливими є як інституційне середовище, так і конкретні організації, які мають завдання сприяти розвитку та трансформації соціально-економічної системи регіону у визначеному напрямку. Соціально-економічні інститути впорядковують суспільні відносини, регулюють діяльність та поведінку індивідів та організацій з метою сталого розвитку регіональної соціально-економічної системи.

Державна підтримка територій може здійснюватись у формі:

- трансфертів, спрямованих до бюджетів регіонів із державного бюджетного фонду фінансової підтримки регіонів з метою вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів;
- додаткову фінансову підтримку депресивних регіонів;
- державних цільових програм вирішення регіональних проблем (досягнення прискореного зростання пріоритетних галузей, зростання експортного потенціалу регіону тощо);
- конкретні інвестиційні проекти;
- сприяння соціальній сфері регіону та ін.

Метою управління інституційною стійкістю є передусім стабілізація функціонування соціально-економічної системи регіону, включаючи превентивний вплив на негативні процеси. Це невід'ємна частина стратегії соціально-економічного розвитку регіону, яка має належний інструментарій для вирішення тактичних завдань стабілізації.

Управління інституційною стійкістю охоплює низку заходів, які включають спостереження за організаційними та фінансовими аспектами діяльності суб'єктів господарювання та вплив на них за допомогою різноманітних заходів, таких як правові, інформаційні, адміністративні та фінансові.

Інституціоналізація управління сталим розвитком в регіоні включає в себе різні форми, такі як пряме бюджетне фінансування, освіта та використання позабюджетних фондів, стимулювання вітчизняних виробників, що здійснюють імпортозаміщення, та підтримка соціальних аспектів підприємництва та некомерційних організацій.

Головне завдання інституційної підсистеми управління соціально-економічним розвитком полягає в створенні механізму, який спрямований на узгодження інтересів учасників регіону.

Вивчення інституційного аспекту функціонування та розвитку регіональних соціально-економічних систем є необхідним компонентом дослідження, оскільки саме застосування інституційного підходу дозволяє вивчати національну

економіку та економіку регіонів із системних позицій та має практичну значущість для формування та реалізації регіональної соціально економічної політики. Слід виділити дві складові потенціалу сталого розвитку регіону: ресурсну (сукупність ресурсів для розвитку) та інституційні умови (інституційний потенціал). Інституційний потенціал сталого розвитку є ступенем працездатності інститутів, які забезпечують можливості стабільного функціонування регіональної соціально-економічної системи в умовах внутрішніх та зовнішніх збурень. Інституційний потенціал відображає наявність формальних та неформальних правил, організаційних структур, що визначають взаємодії між акторами регіону щодо забезпечення умов сталого розвитку регіону.

Сукупність інститутів виступає тим механізмом, який забезпечує синтез, взаємозв'язок та взаємодію процесів організації та самоорганізації. З конструктивної точки погляду інституційна організація суспільства є сукупністю органів та інститутів організаційно і матеріально які забезпечують основні ринкові процеси – взаємний пошук одне одного продавцями і покупцями, товарорух, обмін товарів за власний кошт, і навіть господарсько-економічну та фінансову діяльність ринкових структур. Механізми узгодження інтересів суб'єктів господарювання виступають невід'ємним елементом інституційної організації розвиненого ринкового господарства [31].

Погляд на організаційно-економічний зміст управління інституційною стійкістю може бути розглянутий з кількох теоретико-методологічних позицій:

- як економічну категорію. У цьому контексті управління інституційною стійкістю розглядається як економічна категорія, обладнана власним змістом та понятійним апаратом. Це визначається не лише як функція чи процес, але і як система конкретних економічних принципів та підходів;

- як комплексна функція та невід'ємна частина економічної політики держави. У цьому аспекті управління інституційною стійкістю розглядається як комплексна функція та невід'ємна частина економічної політики держави. Його завданням є забезпечення стабільності та розвитку соціально-економічних систем на рівні регіону;

– як самостійний управлінський процес та цілісну систему впливів. У цьому вимірі управління інституційною стійкістю розглядається як самостійний управлінський процес та цілісна система впливів на соціально-економічні процеси та явища в сфері організації сервісу. Його основні складові включають різноманітні методи та стратегії для підтримки стійкості та розвитку.

Ці позиції допомагають розширити розуміння управління інституційною стійкістю, враховуючи його економічний зміст та роль у контексті економічної політики та управлінських процесів.

Управління інституційною стійкістю є регламентованою нормами права діяльністю інститутів ринку, що ґрунтується на унікальних принципах управлінського впливу на проблемні ситуації в економічній системі. У практичному плані, управління інституційною стійкістю представляє собою комплекс дій та операцій, спрямованих на спостереження за організаційними та фінансовими аспектами діяльності суб'єктів господарювання та вплив на них за допомогою конкретних правових, інформаційних, адміністративних, фінансових та інших заходів.

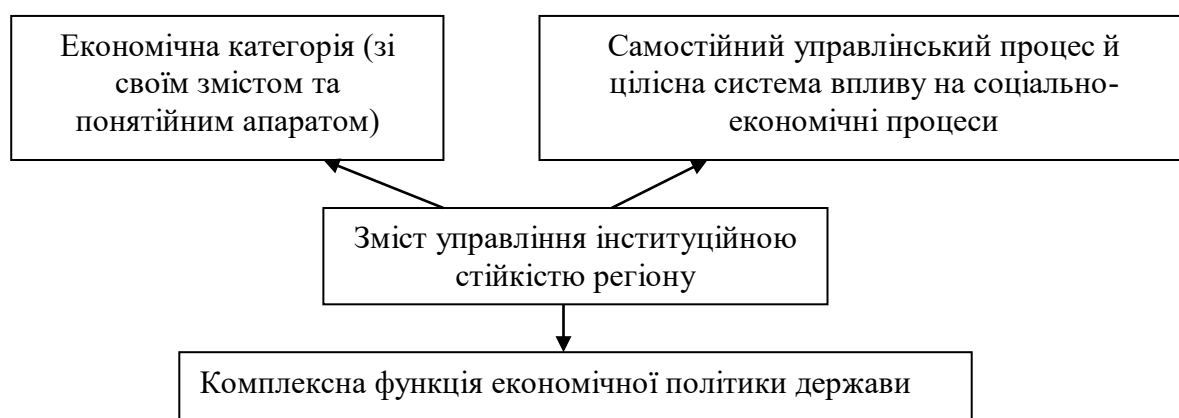

Рисунок 2.1 – Зміст управління інституційною стійкістю регіону

Джерело: побудовано на основі [31]

Аналіз досвіду країн Центральної Європи показує, що сфера діяльності агентств регіонального розвитку, організаційно-правові форми їх діяльності є доволі багатоманітні й постійно вдосконалюються і залежні від превалюючої в державі стратегії регіонального розвитку, нормативно-правового врегулювання та

наявності органів державної влади й управління у сфері регіонального розвитку. Вважаємо слушним пропозицію В. Папп щодо створення Асоціації агентств регіонального розвитку для здійснення координації та контролю (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Інституційний механізм регіонального розвитку

Джерело: побудовано на основі [31]

В центрі інституційного механізму регіональної політики повинен бути спеціалізований орган який забезпечує координацію всіх ланок у сфері регіональної політики й який буде приймати головні управлінські рішення.

Світовий досвід свідчить, що, крім головного центру, функції якого у більшості випадків виконують спеціальне міністерство регіональної політики або інший орган державної влади, можуть функціонувати й міжвідомчі органи й агентства по регіональному. Установа, що називається «Агенція регіонального розвитку Сумської області» (надалі – Агенція), є неприбутковою організацією, створеною з метою ефективної реалізації політики державного регіонального розвитку. Формується відповідно до норм Цивільного кодексу України, Закону України «Про засади державної регіональної політики» та рішення Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 258, яке затверджує Статут Агенції регіонального розвитку. Метою діяльності Агенції є сприяння ефективній реалізації державної регіональної політики, комплексному сталому розвитку області та громад, залученню інвестицій та інших фінансових ресурсів у регіональну економіку, креативну економіку, підвищенню рівня її

конкурентоспроможності та формування позитивного іміджу області на міжрегіональному і світовому рівнях [32].

Таким чином, основними характеристиками сталого розвитку регіональної системи є надійність її економічної конструкції, адаптивність та еластичність регіонального відтворювального процесу, коли є природні варіації попиту і немає різких коливань соціально-економічних процесів. При цьому сталий розвиток регіону як суб'єкта специфічних соціально-економічних відносин, пов'язаних з територіальною організацією суспільного виробництва та особливий структурний рівень загальнонаціональної системи виробничих відносин, має означати балансування соціально-політичної, правової, природно-екологічної та економічної підсистем. Управління інституційною стійкістю у системі державного регулювання є однією із стадій управлінського циклу, яка являє собою систему спостереження, зіставлення, перевірки та аналізу проблемних явищ з метою оцінки обґрунтованості та ефективності розроблених та прийнятих управлінських рішень, спрямованих на стабілізацію економічного розвитку, виявлення ступеня їх реалізації, наявності відхилень фактичних результатів від заданих параметрів.

2.2 Характеристика основних тенденцій соціально-економічного розвитку Сумської області

Сумська область розташовується на північному сході нашої держави, яка має найбільший обсяг державного кордону з рф 563,8 км. (межує трьома областями рф: Брянською, Курською та Білгородською), що вимагає від державної та місцевої влади вишукувати нові підходи до прикордонного життя з агресором. Адміністративно-територіальний устрій області розподілений на 5 районів (Шосткинський, Сумський, Охтирський, Роменський, Конотопський), які включають 51 територіальну громаду. Місто Суми – адміністративний центр Сумської міської територіальної громади (далі – СМТГ), економічний і культурний обласний центр Сумської області.

З початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, українська державна влада та громада Сумської області вкладають свої зусилля, перш за все, у наступні напрямки: підтримку обороноздатності, територіальної оборони, забезпечення функціонування об'єктів критичної інфраструктури, транспорту, закладів охорони здоров'я та соціального захисту, задоволення гуманітарних потреб населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, відновлення об'єктів, включаючи житловий фонд, що постраждали під час воєнних дій, та підготовку до опалювального сезону.

Сумська область виступає лідером у численних галузях та секторах економіки України, включаючи переробну та добувну промисловість, виробництво гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, машинобудування, а також виробництво продукції металургії, нафтохімії та сільського господарства. Однак, не дивлячись на цей лідерський статус у деяких галузях, регіон протягом останніх років показував відносно низькі ключові показники соціально-економічного розвитку. Сумська область характеризується середнім рівнем соціально-економічного потенціалу та відзначається помірним рівнем соціально-економічного розвитку.

За даними Головного управління статистики у Сумській області, наявне населення у 2020 році становило 1068,3 тис. осіб, а у 2022 році цей показник скоротився до 1035,8 тис. осіб, що на 32,5 тис. осіб менше. Крім того, зазначається зменшення кількості зайнятого населення віком 15-70 років, з 490,9 тис. осіб у 2020 році до 444,1 тис. осіб у 2022 році, що становить зменшення на 46,8 тис. осіб (табл. 2.1).

У період від 2020 до 2022 року спостерігається значущий приріст наявного доходу населення на одну особу, зростаючи з 65,310 грн. у 2020 році до 83,307 грн. у 2022 році. Це відзначається значним збільшенням на суму 17,997 грн. У той же час витрати населення на одну особу також зростають, але з меншою інтенсивністю: з 81,663 грн. у 2020 році до 94,088 грн. у 2022 році, збільшення становить 12,425 грн. менше.

Таблиця 2.1 – Ключові показники соціально-економічного розвитку Сумської області у 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхил. 2022/2020 рр.
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1068,3	1053,5	1035,8	-32,5
Кількість зайнятого населення віком 15-70 років, тис. осіб	490,9	459,9	444,1	-46,8
Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу, грн.	65310	71117	83307	17997
Витрати населення у розрахунку на одну особу, грн.	81663	81658	94088	12425
Середньомісячна заробітна плата, грн.	8579	9785	11844	3265
Заборгованість із виплати заробітної плати, млн.грн	349,9	335,6	303,5	-46,4
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млн.грн	68489	75827	80432	11943
Валовий регіональний продукт на одну особу, грн.	70550	75815	100760	30210
Обсяг реалізованої промислової продукції, млн.грн	49234,6	48295,1	54102,6	4868
Капітальні інвестиції, млрд.грн	7,7	7,2	7,5	-0,2
Експорт товарів, млн.дол. США	883,4	974,4	1060,9	177,5
Імпорт товарів, млн.дол. США	656,5	836,1	857,4	200,9
Безробіття населення у віці 15–70 років, тис. осіб	41,2	47,8	49,8	8,6
Відсотків до робочої сили віком 15-70 років	7,7	9,4	10,1	2,4
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища, млн.грн	23,4	85,9	89,5	66,1
Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища, млн.грн	651,9	628,0	667,9	16
Питома вага регіону в загальнодержавних основних соціально-економічних показниках, %				
Кількість зайнятого населення віком 15-70 років	3,0	2,9	2,8	-0,2
Валовий регіональний продукт	1,9	1,9	1,9	0
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг)	1,6	1,5	1,7	0,1
Продукція сільського господарства	4,4	5,1	4,0	-0,4
Оборот роздрібної торгівлі	2,0	1,9	1,9	-0,1
Експорт товарів	1,8	2,0	1,6	-0,2
Імпорт товарів	1,1	1,5	1,2	0,1
Капітальні інвестиції	1,2	1,4	1,4	0,2

Джерело: складено за даними [33]

Середньомісячна заробітна плата також відзначає зростання протягом трьох років, збільшуючись з 8,579 грн. у 2020 році до 11,844 грн. у 2022 році. За цей період відбулося збільшення на 3,265 грн. Заборгованість із виплати заробітної плати вказує на тенденцію до зменшення, знижуючись з 349,9 млн. грн. до 303,5 млн. грн., що відображає зменшення на 46,4 млн. грн.

За період з 2020 по 2022 рік валовий регіональний продукт значно зрос, збільшившись з 68,489 млн. грн. у 2020 році до 80,432 млн. грн. у 2022 році, що становить приріст на 11,943 млн. грн. Валовий регіональний продукт на одну

особу також вражає значним збільшенням, майже на третину, з 70,550 грн. у 2020 році до 100,760 грн. у 2022 році, що вказує на зростання на 30,210 грн. на одну особу.

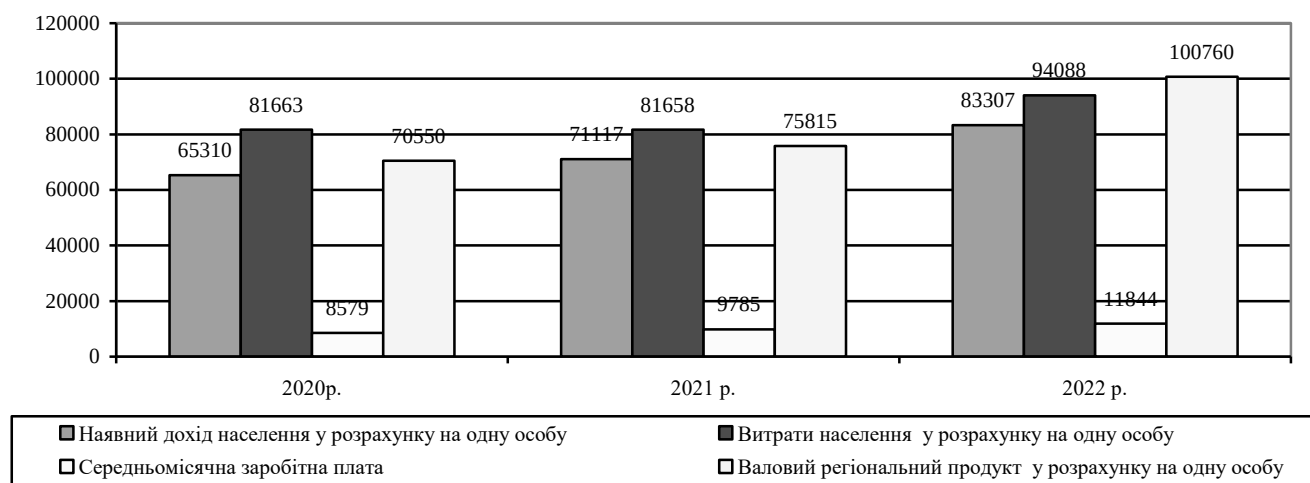

Рисунок 2.3 – Динаміка наявного доходу населення у розрахунку на одну особу, витрат населення у розрахунку на одну особу, середньомісячної заробітної плат, валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу у 2020-2022 рр., грн.

Джерело: складено за даними [33]

На жаль, рівень безробіття серед населення віком від 15 до 70 років зафіксував тенденцію до збільшення, зростаючи з 41,2 тис. осіб (7,7% до робочої сили віком 15-70 років) у 2020 році до 49,8 тис. осіб (10,1% до робочої сили віком 15-70 років) у 2022 році. Це означає приріст на 8,6 тис. осіб або 2,4%. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) відзначився збільшенням, зростаючи з 49,234.6 млн. грн. у 2020 році до 54,102.6 млн. грн. у 2022 році. Це означає збільшення на 4,868 млн. грн. Триває тенденція до зменшення інвестицій у капітальні проекти, зменшуючись з 7,7 млрд. грн. у 2020 році до 7,5 млрд. грн. у 2022 році, що становить зменшення на 0,2 млрд. грн.

Щодо капітальних інвестицій в охорону навколишнього природного середовища, вони зросли з 23,4 млн. грн. у 2020 році до 89,5 млн. грн. у 2022 році, збільшившись на 66,1 млн. грн.

Поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища відзначилися збільшенням, зростаючи з 651,9 млн. грн. у 2020 році до 667,9 млн. грн. у 2022 році, що вказує на збільшення на 16 млн. грн.

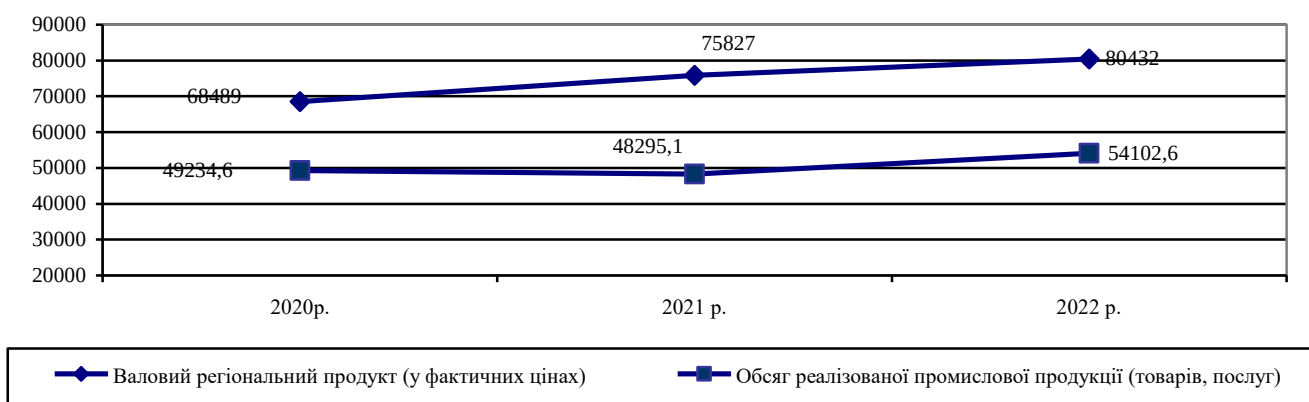

Рисунок 2.4 – Динаміка показників валового регіонального продукту та обсягу реалізованої промислової продукції у 2020-2022 рр., млн. грн.

Джерело: складено за даними [33]

Збільшення експорту товарів склало 177,5 млн. дол. США, тобто з 883,4 млн. дол. США у 2020 р. до 1060,9 млн. дол. США у 2022 р. Також збільшився й імпорт товарів: з 656,5 млн. дол. США у 2020 р. до 857,4 млн. дол. США, тобто більше на 200,9 млн. дол. США.

Заради створення системи соціальної підтримки найбільш вразливих верств населення, Сумська обласна рада впроваджує обласну комплексну програму соціального захисту населення на період з 2022 по 2026 роки (див. рис. 2.5) [34]. Мета цієї Програми полягає в реалізації політики соціального захисту для мешканців Сумської області, сприяючи їхньому праву на соціальне забезпечення та задоволення соціальних потреб. Основні напрямки Програми включають: профілактика складних життєвих обставин; запобігання виникненню та уникнення потрапляння осіб і сімей у складні життєві ситуації; соціальна підтримка для подолання труднощів у житті; соціальне обслуговування для мінімізації негативних наслідків складних обставин. Програма також покликана досягти таких цілей, як поліпшення матеріального становища осіб і сімей у складних ситуаціях та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків з метою протидії гендерним нерівностям.

Програма спрямована на забезпечення соціальної підтримки різним категоріям населення, до цільової групи яких включаються: малозабезпечені громадяни, особи з інвалідністю, непрацездатні громадяни, самотні пенсіонери, особи, які потрапили в тривалу екстремальну ситуацію (стихійне лихо, пожежа, катастрофа, погіршення стану здоров'я та інше), війни-інтернаціоналісти, учасники АТО/ООС та члени їхніх родин, сім'ї, діти та молодь, які перебувають у складних життєвих обставинах. Ця цільова група населення стане отримувачами соціальних послуг та заходів, спрямованих на покращення їхнього соціального становища та уникнення або подолання труднощів, з якими вони зіштовхуються.

Комплексна програма соціального захисту населення Сумської області на 2022-2026 роки	
Мета програми	Мета програми – реалізація політики у сфері соціального захисту населення, яке проживає на території Сумської області, через забезпечення права на соціальне забезпечення та задоволення потреб мешканців і мешканок Сумської області у соціальних послугах, а саме: – профілактика складних життєвих обставин; запобігання виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи, сім'ї в такі обставини; – соціальна підтримка – задля подолання складних життєвих обставин; соціальне обслуговування – задля мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин, а також: – поліпшення матеріального становища осіб, сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах; – забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків з метою подолання гендерних розривів
Виконавці програми	Структурні підрозділи Сумської обласної державної адміністрації, обласний центр зайнятості, територіальна державна інспекція з питань праці в області, Сумський обласний центр соціальних служб, Сумський обласний центр соціально-психологічної допомоги, Комунальна установа Сумської обласної ради «Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», районні державні адміністрації, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, Сумське обласне відділення Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю, громадські організації
Бюджет	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації Програми – 168387,206 тис. грн, у тому числі: кошти обласного бюджету – 86278,936 тис.грн.; кошти бюджетів територіальних громад – 82108,270 тис. грн.
Очікувані результати	Поліпшення матеріального становища груп населення, що перебувають у вразливих ситуаціях, – осіб, сімей, які опинились у складних життєвих обставинах; організація надання соціальних і реабілітаційних послуг, проведення соціальної роботи з особами, сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах; забезпечення рівних прав та створення рівних можливостей для жінок та чоловіків

Рисунок 2.5 – Комплексна програма соціального захисту населення Сумської області на 2022-2026 роки

Джерело: побудовано автором на основі [34]

Впровадження запланованих заходів, передбачених Програмою, має на меті знизити соціальну напругу та позитивно вплинути на матеріальний стан різних категорій населення, зокрема малозабезпечених громадян, осіб з інвалідністю, непрацездатних громадян, одиноких пенсіонерів, осіб, що потрапили в тривалу екстремальну ситуацію (стихійне лихо, пожежа, катастрофа, погіршення стану здоров'я та інше), воїнів-інтернаціоналістів, учасників АТО/ООС та членів їхніх родин, а також сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Засновано на матеріальній основі сталого розвитку Сумської області, її економічний потенціал включає різноманітні види потенціалів, такі як природно-ресурсний, виробничий, фінансовий, інноваційний, підприємницький, трудовий, демографічний, освітній, інформаційний, інфраструктурний, експортний, потенціал інтеграційних та зовнішньоекономічних зв'язків. У контексті промислового сектору, який є базою місцевого бюджету, Сумська область відзначається великою кількістю великих підприємств (53%), але водночас спостерігається низький технологічний рівень промислового виробництва. Область налічує понад 230 підприємств великого та середнього бізнесу, з більше чверті економічно активних жителів, які зайняті у промисловості. За інформацією Головного управління статистики у Сумській області промислові підприємства виявили позитивну динаміку у реалізації промислової продукції протягом 2022 року. Зазначені підприємства здійснили реалізацію на суму 54,1 млрд. грн, що є зростанням порівняно з попереднім роком (46,4 млрд. грн у 2021 р.) та роком 2020 (48,6 млрд. грн). Індекс виробництва промислової продукції за 2022 рік склав 102,0% в порівнянні з 2021 роком. У структурі реалізованої продукції найбільші частки припадають на харчову промисловість (25%), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (14,7%), машинобудування (10,6%), виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (9,1%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (7,1%), металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування (6,1%) та інші галузі. У добувній промисловості та розробці кар'єрів

індекс промислової продукції в 2022 році склав 103,0% порівняно з 2021 роком (95,0%) та 95,9% порівняно з 2020 роком.

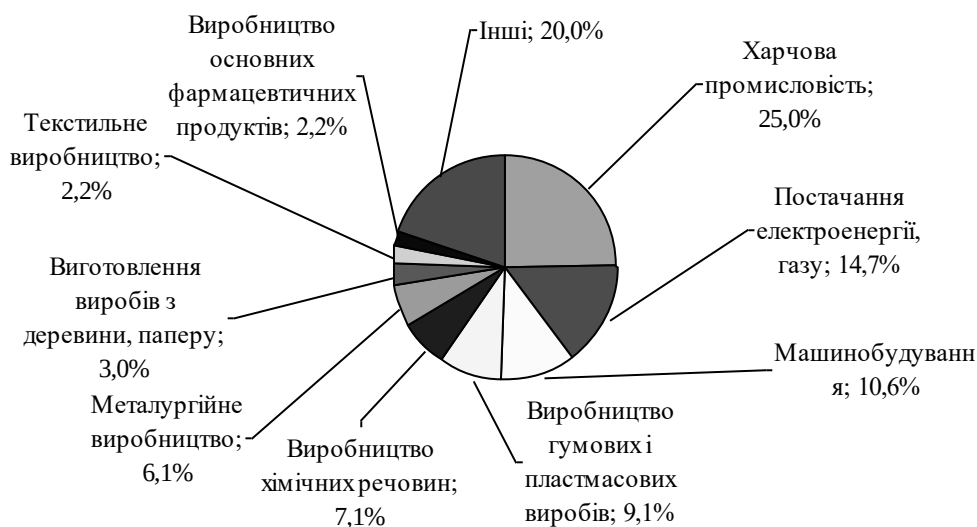

Рисунок 2.6 – Структура реалізованої промислової продукції Сумської області за видами діяльності у 2022 р., %

Джерело: побудовано автором на основі [33]

У 2022 р. у порівнянні з 2021 р. зафіксовано зростання випуску продукції: виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – на 21,4%; виробництво хімічних речовин і хімічної продукції – на 21,1%; виготовлення виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – на 12,7%; металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 15,0%; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічній діяльності – на 12,7%. Ці позитивні тенденції вказують на стабільне або покращене економічне виконання в зазначених галузях у порівнянні з попереднім роком.

Індекси промислової продукції Сумської області за основними видами діяльності у відсотках до попереднього року наведено у Додатку Г.

Протягом 2022 року Сумщина вивезла товарів на суму 1061,1 млн.дол. США, в той час як обсяги імпорту склали 855,9 млн.дол. США. Таким чином, регіон зафіксував позитивне сальдо у розмірі 205,2 млн.дол. США в зовнішній торгівлі. Важливо відзначити, що зовнішня торгівля проводилася з партнерами з 129 країн світу. Основні напрямки експорту включають Європейський Союз,

Францію, Індію та Єгипет. Сумська область вивозила різноманітні товари, зокрема вироби з каменю, гіпсу, цементу; жири та олії тваринного або рослинного походження; недорогоцінні метали та вироби з них; деревину і вироби з деревини; масу з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів; різні промислові товари тощо. Щодо імпорту, основні складові включали текстильні матеріали та вироби з них; жири та олії тваринного або рослинного походження; деревину і вироби з деревини; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби; продукцію хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості; товари, придбані в портах. Така різноманітність в торговельних операціях свідчить про широкий спектр економічних взаємодій Сумської області на світовому ринку.

Природно-ресурсний потенціал характеризує технічно доступні для використання ресурси та рекреаційні можливості. Сумська область розташована у межах 2 природних зон (Полісся та Лісостеп) з м'яким помірно-континентальним кліматом. Сумська область характеризується достатнім рівнем водних ресурсів (373 річки, 22 великих озера, 2809 ставків, 40 водосховищ), а також достатньої кількістю підземних водних ресурсів. Ґрунтовий покрив повністю задовольняє потреби Сумської області у виробництві рослинного білка. Площа сільськогосподарських угідь складає біля 1,7 млн. гектарів (з них – 1,2 млн. гектарів ріллі). Біля 7,5% від всієї площі (180 тис. г.) займає природно-заповідний фонд, який налічує 309 об'єктів. Регіон має значні запаси природних ресурсів. Сировинна база регіону на 57% складається з нафти, газу, конденсату та торфу, ще 32% – це сировина для виробництва будматеріалів, 9% – питні та підземні води, решта – інші корисні копалини. У 2022 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел на території Сумської області склали 18,27 тис. тонн або 87,3% від рівня 2021 року. Ці показники свідчать про високий рівень екологічної стабільності області. За обсягами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря Сумська область входить до десятки найчистіших областей України. Частка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на обласному рівні до загального обсягу викидів по Україні склала 0,82% (у Київській області – 2,65%, у Полтавській області – 2,34%,

Харківській – 3,27%, Чернігівській – 1,02%). Такий низький вплив на навколишнє середовище свідчить про ефективність екологічних заходів та контролю за виробничими процесами у Сумському регіоні. Сумська область відзначається своєю відповідальністю у збереженні природи та зниженні негативного впливу на довкілля. Зменшення загального обсягу викидів у 2001 р. на 2660,7 т проти 2021 р. відбулося, в основному, за рахунок зменшення викидів оксиду вуглецю на 2 502,4 т (60,3% до рівня минулого року), сполук азоту на 398,2 т (84,5% до рівня минулого року). Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення наведена у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у Сумській області у 2020-2022 рр.

Рік	Викиди в атмосферне повітря, тис. т	Щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км, т	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг
2020	21,68	0,91	20,3
2021	20,94	0,88	19,87
2022	18,27	0,77	17,64

Джерело: побудовано автором на основі [33]

У 2022 році найбільшими забруднювачами повітря на території Сумської області були ряд виробничих підприємств, які внесли значний внесок у викиди забруднюючих речовин. Найвищий обсяг викидів зафіксовано на таких підприємствах: ПАТ «Сумхімпром» – 3,71 тис. т або 20,35% від загального обсягу викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по області; ТОВ «Сумитеплоенерго» – 1,88 тис. т або 10,31%, КП «Сумжилкомсервіс» СМР – 1,6 тис. т або 8,78%, Сумське ЛВУМГ – 1,46 тис. т або 8,0%, Качанівський газопереробний завод ПАТ «Укрнафта» – 1,361 тис. т або 7,47%, НГВУ «Охтирканафтогаз» ПАТ «Укрнафта» – 1,28 тис. т або 7,02%. Ці дані свідчать про необхідність посилення заходів з екологічного контролю та впровадження новітніх технологій на виробництвах для зменшення впливу на довкілля. Дані наведено у Додатку Д. Основними джерелами утворення відходів є підприємства хімічної, машинобудівної, паливно-енергетичної, будівельної галузей, агропромисловий комплекс та сфера комунально-побутового обслуговування.

Найбільша кількість відходів утворюється на підприємствах хімічної та машинобудівної галузей промисловості.

Дуже значущий в аспекті сталого розвитку еколого-економічний потенціал – здатність природно-екологічних систем регіону нести максимальне можливе (допустиме) антропогенне навантаження, рівень екологічного благополуччя. Дослідження використання еколого-економічного потенціалу показало, що вирішення проблем раціонального природокористування та екології є одним із важливих напрямів сталого розвитку різних районів Сумської області. Це, зокрема, такі проблеми:

- забезпечення чистоти джерел питного водопостачання;
- скорочення викидів шкідливих речовин в атмосферу;
- екологічно безпечне функціонування міського господарства;
- відновлення та збереження родючості ґрунтів та середовище захисних функцій лісів;
- запобігання екологічним загрозам, пов'язаним із тривалим та інтенсивним накопиченням на території Сумської області техногенних відходів, у тому числі токсичних.

Слід зазначити, що динаміка використання та знешкодження токсичних відходів у регіонах Сумської області значно відстає від темпів їхнього утворення. Утворення відходів на території Сумської області пов'язане з такими видами економічної діяльності: видобуток корисних копалин; металургія; паливно-енергетичний комплекс; виробництво будівельних матеріалів; агропромисловий комплекс.

Агропромисловий комплекс визнається однією з ключових галузей економіки Сумської області, що суттєво впливає на рівень та якість життя місцевого населення і забезпечує стабільність роботи інших галузей. Розвиток аграрного сектору регіону відзначається стійкістю та постійним прогресом. Сумська область володіє достатнім людським та природним ресурсним потенціалом, який сприяє розвитку агропромислового комплексу. Площа сільськогосподарських угідь досягає майже 1,7 млн. гектарів (4,1% від

загальноукраїнського показника), з яких рілля – понад 1,2 млн. гектарів. Сільське господарство регіону спеціалізується у галузі рослинництва – на вирощуванні зернових та технічних культур, у галузі тваринництва – на виробництві молока та м'яса великої рогатої худоби і свиней.

Таким чином, рівень соціально-економічного розвитку Сумської області в контексті сталого розвитку регіону це набір взаємозв'язків, взаємодій, що забезпечують цілісність та збалансованість функціонування та розвитку економіки регіону. Величина економічного потенціалу регіону, орієнтованого на сталий розвиток, перевищує суму його компонентів у зв'язку з синергетичним ефектом, що виникає в результаті взаємодії його елементів. Ефективна регіональна соціально-економічна політика, що забезпечує розвиток території, насамперед, ґрунтується на можливостях економіки регіону, обумовлених природно-ресурсним, виробничим, людським, фінансовим потенціалами.

Проведений аналіз потенціалу Сумської області показав, що передумови для сталого розвитку території є. При цьому важливим завданням органів управління є збереження та раціональне використання екологічного потенціалу.

На основі проведеного аналізу соціально-економічного розвитку Сумської області у 2021-2022 рр., порівнюючи з загальнодержавними основними соціально-економічними показниками, можна оцінити рівень збалансованості соціально-економічного розвитку Сумської області у вигляді піраміди (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Рівень збалансованості розвитку Сумської області у 2021-2022 рр.

Рік	Рівень економічного розвитку	Рівень соціального розвитку	Рівень екологічного розвитку	Площа
2021 р.	6	7	9	20,98
2022 р.	8	6	10	24,00

Вважаємо, що рівень економічного розвитку у 2021 р. склав 6 одиниць, у 2022 р. – 8 одиниць. Рівень соціального розвитку має тенденцію до зменшення: від 7 до 6 одиниць. Натомість рівень екологічного розвитку має тенденцію до збільшення: від 9 до 10 одиниць.

За даними табл. 2.12 побудуємо трикутник соціально-економічного потенціалу Сумської області за 2021-2022 рр. (рис. 2.7).

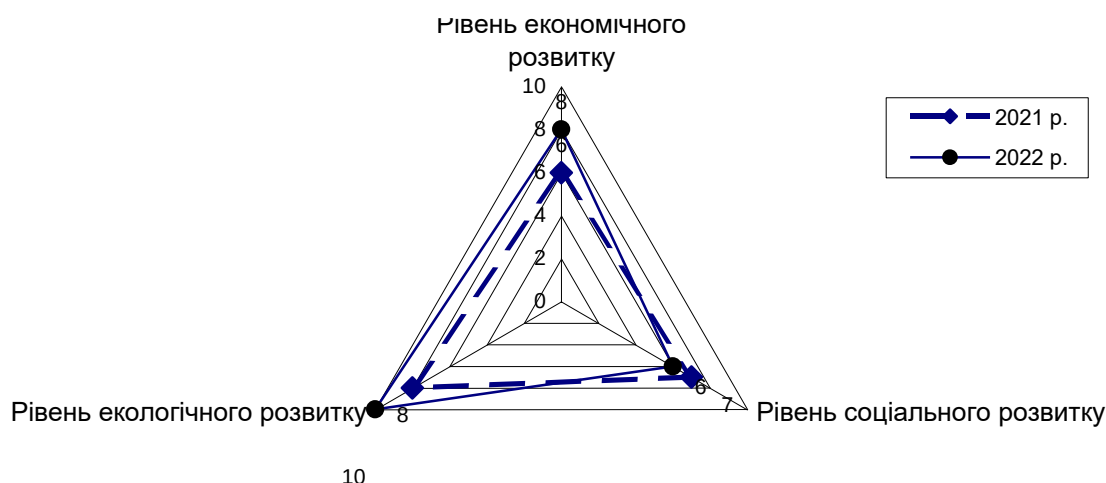

Рисунок 2.7 – Піраміда збалансованості соціально-економічного розвитку Сумської області у 2021-2022 рр.

Джерело: побудовано автором

Якщо в результаті виходить фігура, яка близька до рівнобедреного трикутника з максимальною довжиною у 10 одиниць, то це означатиме, що Сумська область має збалансований соціально-економічний потенціал, що є основою успіху її діяльності. Тобто, зовнішній контур, що визначає можливості Сумської області для розвитку соціально-економічного потенціалу до оптимальних параметрів, або визначає резерв нереалізованих можливостей.

Площа трикутника соціально-економічного потенціалу у 2021 р. склала 20,98. У 2022 р. площа трикутника соціально-економічного потенціалу збільшилася до 24, що свідчить про збільшення рівня збалансованості соціально-економічного розвитку Сумської області.

На стратегічний вибір Сумського регіону істотно впливають внутрішні та зовнішні фактори, у кожному з яких можна виділити як сильні, так і слабкі сторони для формування цілей сталого розвитку регіону, а також можливості та загрози. На регіональному рівні розробка та реалізація стратегії пов'язана з заходами щодо стабілізації соціально-економічного стану та посилення комплексного розвитку господарства регіону на базі ефективного використання наявних ресурсів та передумов, створення точок зростання та формування

власного потенціалу економічної бази. Метод SWOT, що застосовується для аналізу середовища, заснований на результатах проведеного дослідження соціально-економічного розвитку Сумської області, результати якого представлені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – SWOT-аналіз сталого розвитку Сумської області

Сильні сторони:	Можливості:
– розгалужена кон'юнктура індустріального комплексу; – забезпеченість галузі мінерально-сировинними та енергетичними ресурсами; значний виробничий потенціал; – досить кваліфікована та дешева робоча сила; – стабільна екологічна обстановка; – сприятливий клімат для запровадження сільського господарства; – агропромисловий комплекс має можливість повністю забезпечувати потреби населення Сумської області у основних продуктах харчування; – висока диференціація послуг відповідно до доходів населення, висока якість та розвиненість сервісу; – наявність єдиної інформаційної системи для розвитку економіки регіону	– створення додаткових робочих місць, підвищення інвестиційної привабливості регіону та розвитку туристичної галузі; – формування регіональної міграційної політики, спрямованої на покращення міграційної привабливості та підвищення чисельності населення області; – розвиток переробних галузей промисловості; – додатковий приплив довгострокових інвестиційних ресурсів, створення умов для сталого розширення масового внутрішнього попиту та стабільного підвищення рівня життя населення; – створення кластерів промислового розвитку регіону на базі провідних галузей промисловості; – основа для зростання валового регіонального продукту та податкового потенціалу області, освоєння конкурентоспроможних видів продукції
Слабкі сторони:	Загрози:
– несприятливе географічне положення (найбільший обсяг державного кордону з рф); – значний знос основних фондів у провідних галузях економіки; – технічна відсталість виробництва; – залежність доходів бюджету області від світових цін на паливо та енергетичні ресурси; – несприятлива демографічна ситуація (скорочення чисельності та старіння населення); – слабе використання результатів наукової діяльності у виробництві та низька інноваційна активність підприємств; – несприятливий інвестиційний клімат	– неможливість використання прикордонного становища області у розвиток транспортної, складської, торгової інфраструктури; – посилення відставання у технічному розвитку виробництва, зниження його ефективності, реальна загроза техногенних та екологічних катастроф; – погіршення демографічної ситуації, соціальна криза; – слабкий платоспроможний попит на регіональному ринку; – відтік кваліфікованих кадрів у центр. регіони; – зростання конкурентного тиску; – виснаження природно-ресурсного потенціалу; – низький рівень розвитку трудомістких виробництв, випуск конкурентоспроможної продукції; – неефективне використання наявних ресурсів

Джерело: побудовано автором

З урахуванням виявлених конкурентних переваг (сильних сторін) та

факторів, що перешкоджають розвитку економіки Сумської області (слабких сторін), а також негативних факторів, які можуть знизити темпи економічного та соціального зростання (загрози) з оцінкою можливостей Сумської області, визначено стратегічні цілі сталого розвитку Сумської області, які представлені рис. 2.8.

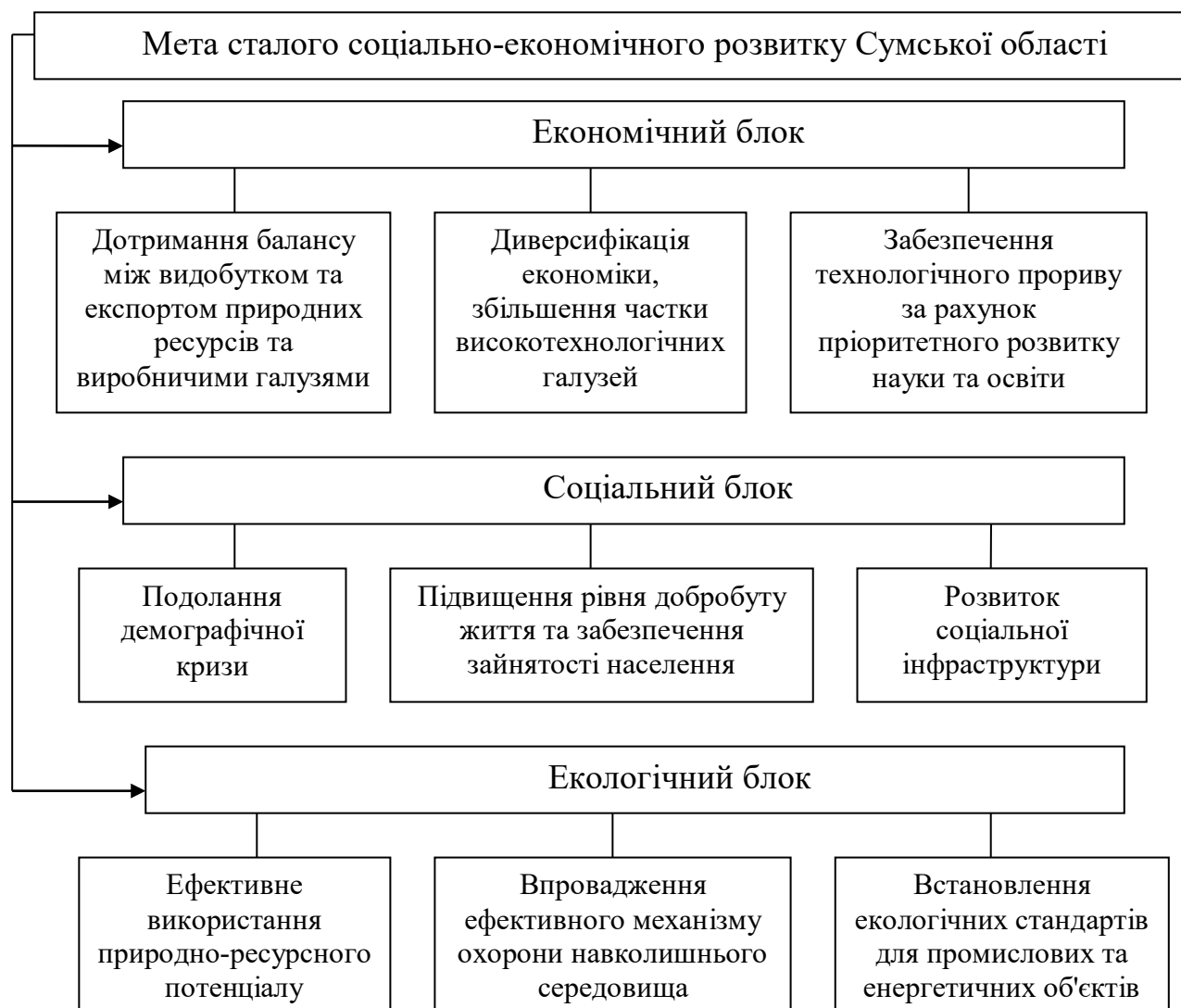

Рисунок 2.8 – Стратегічні цілі сталого розвитку Сумської області

Джерело: побудовано автором

Виходячи з отриманих слабких сторін та загроз області, пріоритетних напрямів розвитку економіки, стійкий соціо-еколого-економічний розвиток Сумської області на сучасному етапі має ґрунтуватися на використанні та розвитку наявного інноваційного потенціалу та підвищення якості життя

населення. Використовуючи системний підхід, можна поєднати такі напрями розвитку регіону як соціально-економічний, науково-технічний, еколого-економічний та ін. Враховуючи виявлені конкурентні переваги та фактори, що перешкоджають розвитку економіки Сумського регіону, а також негативні фактори, що знижують темпи економічного та соціального зростання з оцінкою можливостей Сумського регіону, визначено стратегічні цілі сталого розвитку регіону: подолання демографічної кризи; підвищення рівня життя та зайнятості населення; диверсифікація економіки (збільшення частки високотехнологічних галузей); застосування інноваційних проектів у розвитку АПК; впровадження ефективного механізму охорони навколишнього середовища тощо.

2.3 Ефективність механізмів державного регулювання регіональними інвестиційними проектами

Залучення як іноземного, так і вітчизняного капіталу стоїть перед владою Сумської області як одне з ключових завдань у плані економічного розвитку регіону. На жаль, на даний час Сумська область займає несприятливе геополітичне становище через велику протяжність кордону з РФ, але вона характеризується:

- високим ступенем господарської освоєності;
- вигідним економіко-транспортним становищем;
- потенційно високою ємністю регіональних ринків продукції виробничо-технологічного призначення та товарів народного споживання.

Сумська область має добрі передумови для реалізації в ній інноваційного сценарію розвитку. Однак аналіз факторів, які сприяють залученню в регіон інвестицій, показує, що їхня дія має певні обмеження. Так, традиційно високий потенціал розвитку промисловості поєднується з недостатньо розробленою сировинною базою та інфраструктурними обмеженнями. Це призводить до наступних наслідків:

- дефіцит генеруючих та розподільчих електропотужностей;

– близькість до вичерпання пропускної спроможності магістральних газопроводів (газопровід Уренгой-Помари-Ужгород з'єднує газові родовища півночі Західного Сибіру рф з Ужгородом. Далі газ транспортується кінцевим споживачам у Центральній та Західній Європі. Перетинає українсько-російський кордон на північ від міста Суми);

– нестача інженерно облаштованих майданчиків для ведення бізнесу;

– високий ступінь зносу обладнання на більшості промислових підприємств області.

Наявність розгалуженої мережі територіальних автошляхів всеукраїнського користування та залізниць значно підвищує інвестиційну привабливість регіону, водночас їхня пропускна спроможність близька до вичерпання.

Розроблена в регіоні нормативна правова база, покликана підвищити інвестиційну привабливість регіону за рахунок преференцій інвесторам, багато в чому носить декларативний характер і потребує суттєвого доопрацювання.

Спостережувана в області сприятлива екологічна ситуація сприяла розвитку туризму та притоку мігрантів. Разом з тим цей фактор втратив своє значення з ростом масштабів промислової діяльності та розв'язаними воєнними діями з боку росії. Окремі фактори впливають на розвиток Сумського регіону подвійне значення. Так, географічна близькість до росії забезпечувала стійкий ринок збуту продукції Сумської області, одночасно породжувала проблему «маятникової міграції», тобто відтоку кваліфікованого населення Сумської області на роботу в рф. Наразі воєнно-політична нестабільність поєднується із недостатньою підтримкою регіону з боку державної влади. Під дією перерахованих обмежень розвитку відзначаються недостатні конкурентоспроможність Сумського регіону та бюджетна забезпеченість. Внаслідок дії факторів «гальмування» для регіону характерні: проблема нестачі внутрішніх накопичень; нездатність регіональних інвесторів забезпечити необхідні обсяги капіталовкладень.

Проведемо аналіз результативності інвестиційної діяльності Сумської області. За останні три роки обсяги капітальних інвестицій в економіку Сумської області відображають тенденцію до певного зниження. У 2020 році в області було

залучено 7734,2 млн. грн., у 2021 році – 7200,1 млн. грн., а у 2022 році – 7465,0 млн. грн. Слід зазначити, що це зменшення обсягу капітальних інвестицій у 2022 році становить 3,48% порівняно з 2020 роком. Найбільше частку інвестицій спрямовано в матеріальні активи, зокрема в машини, обладнання, інвентар і транспортні засоби, що складають близько 55% усіх інвестицій. Щодо будівель та споруд, то на них вкладено приблизно 37% всіх інвестицій. Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій. У 2022 році найбільше інвестицій було освоєно підприємствами сільського, лісового, рибного господарства (біля 35%) та промисловими підприємствами (біля 30%). Ці дані можуть служити основою для подальшого аналізу та розробки стратегій стимулювання інвестиційної активності в регіоні.

Таблиця 2.5 – Динаміка обсягів капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій Сумської області у 2020-2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхил. 2022/2020 рр.	
Обсяг капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, млн. грн.	7734,2	7200,1	7465,0	абсолютне	відносне, %
Темп зростання (зменшення) капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування, % до попереднього року	99,8	69,9	113,8	-269,2	-3,48
у розрахунку на одну особу, грн	7241,8	5828,6	7051,4	14	14,03
у % до загальнодержавних	1,5	1,5	1,4	-190,4	-2,63
Обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол.	378,0	341,5	426,4	-0,1	-6,67
Темп зростання (зменшення) обсягу прямих інвестицій (інструментів участі в капіталі), % до попереднього року	123,3	90,3	105,9	48,4	12,80
у розрахунку на одну особу, дол. США	353,8	324,2	411,7	57,9	16,37

Джерело: побудовано автором на основі [33-34]

Кошти державного (до якого включають кошти державного фонду регіонального розвитку, субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам для проведення заходів соціально-економічного розвитку окремих територій) та обласного бюджетів, які направляються на відновлення інженерної та дорожньої інфраструктури населених пунктів, поліпшення транспортного сполучення між громадами Сумської області та в межах громад, а також покращення якості надання послуг освітнім, медичним та житлово-комунальним закладам та є важливим джерелом інвестицій у розвиток Сумської області.

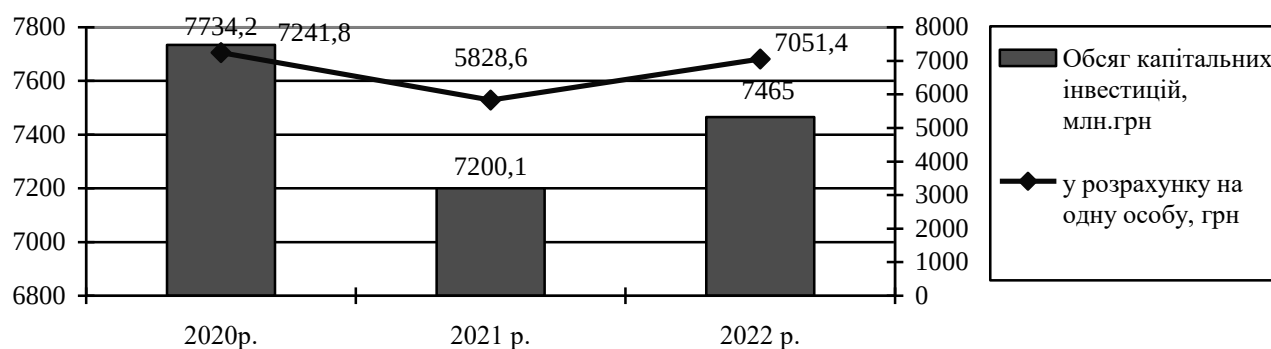

Рисунок 2.9 – Динаміка обсягів капітальних інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування у фактичних цінах та у розрахунку на одну особу у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [33-34]

Обсяг капітальних інвестицій на душу населення в Сумській області у 2022 році склав 7051,4 грн., що на 17 грн. менше, ніж у 2020 році. Варто відзначити, що цей показник відстає від загальноукраїнського рівня, який склав 12719,0 грн. на душу населення. Хоча спостерігається позитивна динаміка вкладення інвестицій у основний капітал у порівнянні з 2021 роком, проте інвестиційний показник на душу населення у Сумській області залишається на відносно низькому рівні. Область забезпечує лише 1,4-1,5% обсягу капітальних інвестицій в Україні.

Додатково, важливо відзначити, що у 2021 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку було реалізовано 24 інвестиційних проекти на суму 202,2 млн. грн., з яких використано 142,3 млн. грн. Нові реалізовані проекти на 2022 рік передбачають виділення 165,1 млн. грн. для реалізації 20 інвестиційних проектів у Сумській області.

У 2021 році за рахунок субвенції з державного бюджету на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій було реалізовано 49 проектів на суму 38,8 млн. грн., з них використано 37,7 млн. грн. На 2022 рік передбачено реалізацію 159 проектів на суму 159,4 млн. грн. Бюджет розвитку обласного бюджету виступає ключовим інструментом фінансової політики на місцевому рівні, спрямованим на реалізацію інвестиційних та інноваційних інфраструктурних проектів. У 2021 році виділено 34,7 млн. грн. на

розбудову та поліпшення стану 43 об'єктів інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури. Ці інвестиції важливі для сприяння соціально-економічному розвитку області та покращення якості життя місцевого населення.

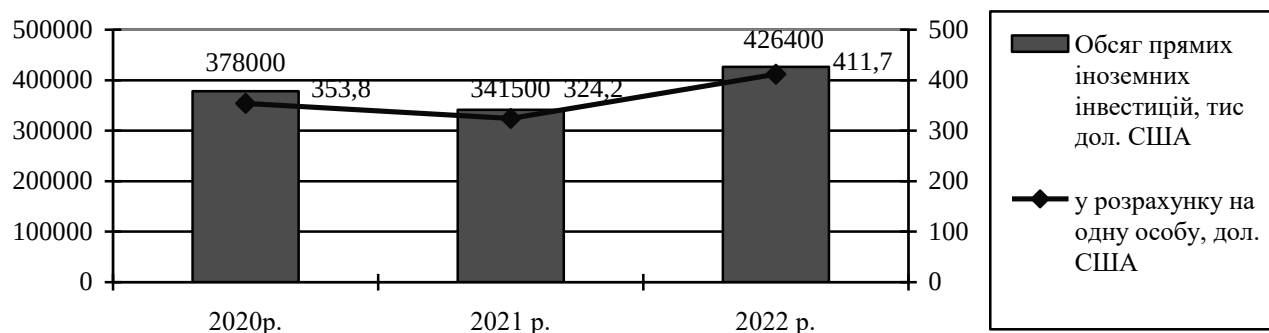

Рисунок 2.10. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу у 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [33-34]

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Сумську область у 2022 році, порівняно з 2021 роком, виявляє тенденцію до зростання, збільшившись з 378,0 млн. доларів США до 426,4 млн. доларів США. Це означає збільшення обсягу на 48,4 млн. доларів США або 12,8%. Значущий приріст прямих іноземних інвестицій є позитивним показником для економічного розвитку області. Важливо відзначити, що обсяг залучених прямих інвестицій у 2021 році становив 341,5 млн. доларів США, що на 9,7% менше, ніж у 2020 році. Зменшення вартості прямих інвестицій переважно було вплинуто курсовою різницею та зниженням активності інвесторів на території області. Ці фактори можуть вказувати на вплив економічних та фінансових умов на інвестиційну активність.

У 2021 році успішно продовжувалася реалізація ряду проєктів (програм) міжнародної технічної допомоги в Сумській області. До числа таких ініціатив входили наступні:

1. Програма Європейського Союзу U-LEAD з Європою «Створення центрів надання адміністративних послуг та підвищення поінформованості населення про місцеве самоврядування»: цей проєкт має на меті поліпшення доступу громадян до адміністративних послуг та підвищення рівня обізнаності населення щодо місцевого самоврядування.

2. Проект «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO: ця ініціатива спрямована на підтримку процесів децентралізації в Україні та зміцнення ролі місцевого самоврядування.

3. Проект Європейського Союзу «Підвищення енергоефективності в освітніх закладах м. Суми»: ця ініціатива спрямована на підвищення енергоефективності в освітніх установах міста Суми.

4. Проект GIZ «Партнерство з модернізації: енергоефективність у лікарнях»: цей проект фокусується на здійсненні модернізації та підвищенні енергоефективності у лікарнях.

5. Проект ЄС/ПРООН «Об'єднання співвласників багатоквартирних будинків для впровадження сталих енергоефективних рішень» (HOUSES): ця ініціатива спрямована на об'єднання власників житла для впровадження сталих енергоефективних рішень у багатоквартирних будинках.

6. Проект «Підтримка організацій – лідерів у протидії корупції в Україні «Взаємодія»: цей проект спрямований на підтримку та розвиток організацій, які виступають лідерами у протидії корупції в Україні.

Ці проекти відображають зусилля міжнародних партнерів у співпраці з Сумською областю для досягнення різноманітних соціально-економічних та екологічних цілей.

Зусилля для підвищення конкурентоспроможності Сумської області включають активні заходи з розвитку індустріальних та промислових парків. Зокрема, працює індустріальний парк «Свема» у місті Шостка та промисловий парк «Тростянець». Ці ініціативи спрямовані на зміцнення ресурсного потенціалу області та стимулювання інвестиційної активності.

Важливим аспектом є позитивна динаміка в привабленні інвестицій в аграрний сектор. Протягом 2022 року реалізовано 36 інвестиційних об'єктів, а загальний обсяг залучених інвестицій в агропромисловий комплекс області становив 2166,3 млн. грн. Це перевищує прогноз та свідчить про стійкий розвиток сільськогосподарського сектору. Зазначено, що у сфері рослинництва,

тваринництва, розвитку інфраструктури аграрного ринку та харчово-переробної промисловості досягнуті значущі результати.

Напрямки витрат інвестицій, зокрема на придбання сільськогосподарської техніки та модернізацію машинотракторного парку, визначають значущий внесок у підтримку сільськогосподарського виробництва та підвищення його продуктивності.

У 2022 році були визначені пріоритетні завдання для стабільного розвитку аграрного сектору Сумської області та забезпечення продовольчої безпеки. До цих завдань входить створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розвиток агропромислового комплексу та сільських територій. Зокрема, це передбачає розбудову інфраструктури аграрного ринку, сприяння впровадженню енергозберігаючих технологій у виробництво та впровадження кластерної моделі розвитку сільського господарства.

Додатково, важливими напрямками є розвиток харчової та переробної промисловості, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. Також заплановано проведення обласних виставково-ярмаркових заходів, а також представлення регіональної експозиції області на міжнародних виставково-ярмаркових заходах. Ці ініціативи спрямовані на просування обласного агропромислового сектору та підтримку його образу на міжнародному рівні.

Для ефективного впровадження цих заходів визначено також інформаційно-просвітницький розвиток з питань агропромислового виробництва, що сприятиме підвищенню усвідомлення суспільства та зацікавленості в розвитку цієї важливої галузі економіки.

Цілі, основні завдання, шляхи виконання, пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку Сумської області на 2022 рік, а також заходи щодо реалізації державної політики, спрямованої на підвищення якості людського розвитку закріплено у Програмі економічного і соціального розвитку Сумської області на 2022 рік (далі – Програма) наведено у додатку Е.

Для створення сприятливого інвестиційного клімату в Сумській області та формування позитивного інвестиційного іміджу регіону, визначено ряд ключових завдань.

По-перше, важливим є залучення коштів міжнародних організацій для здійснення заходів соціально-економічного розвитку області. Це сприятиме впровадженню проектів, спрямованих на підвищення якості життя населення та розвиток економічних галузей.

По-друге, розбудова інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури регіону є важливим елементом, сприяючим створенню комфортних умов для бізнесу та життя населення. Це включає в себе розвиток дорожньої мережі, комунікацій, освітніх та медичних установ.

По-третє, акцент робиться на розвитку індустріальних (промислових) парків, що сприятиме створенню сприятливого середовища для розміщення підприємств та залучення інвестицій у високотехнологічні галузі.

Ці завдання спрямовані на зміцнення інвестиційного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності Сумської області на ринку інвестиційних можливостей.

Основні проблемні питання у сфері залучення інвестицій у Сумській області на сучасному етапі наведено у додатку Ж.

Розробка інвестиційної стратегії Сумського регіону передбачає наступність форм і методів управління інвестиціями, що зарекомендували себе, та їх доповнення новими інструментами та механізмами державної підтримки інвесторів, включаючи:

- надання інвесторам пільгових умов користування землею та іншими природними ресурсами;
- надання інвесторам в оренду на пільгових умовах приміщень та іншого майна, що перебуває в обласній власності;
- надання інвесторам субвенцій за рахунок коштів обласного бюджету;
- реструктуризація заборгованості з платежів до обласного бюджету, у тому числі за наданими раніше кредитами та позиками;

- співфінансування за рахунок коштів обласного бюджету будівництва об'єктів соціальної та інженерної інфраструктури;
- введення особливого режиму інвестиційної діяльності.

З метою підвищення інвестиційної привабливості Сумського регіону необхідно забезпечити інвесторів висококваліфікованими кадрами, інвестиційними ресурсами, розвиненою ринковою інфраструктурою та можливістю збуту своєї продукції. Все це необхідно передбачити у перспективній інвестиційній стратегії регіону. Перспективна інвестиційна стратегія дозволяє отримати необхідні результати розвитку регіону, визначити пріоритети розвитку регіональної економіки, дозволяє провести порівняння поточного розвитку з прогнозованими показниками, дозволяє правильно оцінити ситуацію та реагувати на зміну внутрішніх та зовнішніх економічних умов, дозволяє налагодити взаємодію між регіональними, державними органами влади та господарюючими суб'єктами. Однією з важливих складових стратегії залучення інвестицій у Сумський регіон є інформаційно-аналітичне забезпечення, що включає широку рекламу переваг, які отримає інвестор при реалізації інвестиційних проектів регіону. Ця робота дозволяє формувати його позитивний імідж і серйозно впливає на рейтингову оцінку регіону. Загалом інвестиційна стратегія Сумської області покликана сприяти створенню рівних умов діяльності інвесторів та загальному поліпшенню інвестиційного клімату у регіоні.

Таким чином, методологічною основою управління стійкістю регіональної інфраструктури ринку в Сумському регіоні є комплексні принципи, методи та прийоми, спрямовані на сприяння стабільності та розвитку економіки. Серед ключових аспектів цієї методології можна визначити. Активне вивчення та аналіз ринкових тенденцій, ефективна координація між підприємствами, об'єднаннями та організаціями для досягнення спільних цілей. Розробка та впровадження ефективних механізмів контролю за дотриманням законодавства у господарській діяльності. Систематичний моніторинг та вчасне виконання договірних зобов'язань для підтримки стабільності на обмежених територіях. Ефективне впровадження сучасних стандартів обліку та документообігу, спрощення процесів

та забезпечення прозорості в господарській діяльності. Враховуючи конкурентні переваги та слабкі сторони регіону, а також ідентифікацію загроз, визначено стратегічні цілі для сталого розвитку. Ці цілі включають в себе подолання демографічної кризи, підвищення рівня життя та зайнятості населення, диверсифікацію економіки, застосування інновацій у сільському господарстві та охорону навколишнього середовища. Ці стратегічні напрямки сприятимуть стійкому і узгодженому розвитку економіки Сумського регіону.

В умовах об'єктивної обмеженості бюджетного фінансування у формі державних інвестицій, високої вартості кредитних ресурсів, нерозвиненості регіонального фондового ринку найбільш реальними джерелами інвестицій у розвиток Сумської області є фонди приватних інвестицій. У зв'язку з цим завданням регіональних органів управління є створення сприятливих умов потенційних приватних інвесторів. На Сумщині протягом останніх років намітилися підходи до формування інвестиційної привабливості. Її основними елементами є: інвестиційне законодавство; система податкових пільг; проведення інституційних перетворень; інформаційне забезпечення інвестиційного процесу та ін. Дії органів управління регіоном спрямовані на забезпечення стабільних правил поведінки як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвесторів. Розробка інвестиційної стратегії регіону є складним процесом, спрямованим зрештою на вирішення проблеми збільшення темпів та значного поліпшення характеристик якості економічного зростання, включаючи: забезпечення сталої конкурентоспроможності регіону; оптимізацію структури його економіки; перехід до інноваційного типу розвитку.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУМСЬКОГО РЕГІОНУ

3.1 Удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку Сумської області

У контексті удосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку Сумської області, необхідно розглядати широкий спектр аспектів, що включають економічні, соціальні та екологічні питання.

Необхідно визначити ключові напрямки модернізації інституційного середовища Сумської області:

1. Створення та забезпечення ефективної роботи державних інститутів розвитку: зокрема, фінансова підтримка державно-приватного партнерства.
2. Підсилення розвитку інститутів корпоративного управління: акцент на розвитку систем корпоративного управління для покращення ефективності підприємств Сумської області.
3. Сприяння розвитку інституціонального забезпечення функціонування фінансових ринків Сумської області: розвиток та підтримка інфраструктури фінансових ринків для забезпечення стабільності та прозорості.
4. Підтримка малого підприємництва Сумської області: заходи для стимулювання та підтримки розвитку малого підприємництва, яке часто виступає двигуном економічного зростання та розвитку.

У процесі трансформації інституційних систем важливе значення має інституційне підприємництво. Це означає свідому та цілеспрямовану діяльність держави та інших економічних суб'єктів у створенні інститутів, які регулюють економічні трансакції. Інституційне підприємництво сприяє зменшенню витрат, ефективній алокації ресурсів та соціальному розвитку економіки. Це може бути розглянуто як функція інтелектуального капіталу суспільства та особистості.

У цьому підприємстві беруть участь органи влади, бізнес, суспільство та населення території, причому органи влади визначають «правила гри» для інших економічних агентів і підтримують їх виконання через контроль та примус.

Слід додати, що з метою створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області, враховуючи пропозиції Сумської обласної державної адміністрації та керуючись положеннями статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» і Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», обласна рада схвалила Програму розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області на період з 2022 по 2026 роки. Виконання заходів цієї програми доручено Департаменту економічного розвитку і торгівлі Сумської обласної державної адміністрації, якому покладено організацію виконання зазначених заходів.

Реалізація передбачених заходів Програми має на меті створення сприятливого середовища для розвитку підприємництва та привертання інвестицій в Сумській області. Головною метою є вирішення актуальних проблем, що ускладнюють розвиток приватної ініціативи, та забезпечення економічного зростання через формування та впровадження ефективної системи підтримки та захисту суб'єктів малого та середнього підприємництва.

Прогнозується, що до кінця 2026 року відбудеться значуще зростання показників у секторі малого та середнього підприємництва в Сумській області. Кількість діючих суб'єктів малого і середнього підприємництва збільшиться з 399 до 430 на кожні 10 тис. населення, що свідчить про стимулювання підприємницької активності. Чисельність працюючих у цих суб'єктів зросте з 139,3 тис. до 149,7 тис. осіб, сприяючи створенню нових робочих місць. Питома вага малих та середніх підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) також збільшиться з 84,5% до 87,0%, що вказує на зростання їх внеску у регіональну економіку. Ці цілі спрямовані на зміцнення підприємницького середовища, підтримку інновацій та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Сумській області [35].

Координацію та контроль за виконанням Програми розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області покладено на Сумську обласну раду, Сумську обласну державну адміністрацію та Департамент економічного розвитку і торгівлі Сумської обласної державної адміністрації в межах їх повноважень. Департамент економічного розвитку і торгівлі взяв на себе відповідальність за поточне управлінське забезпечення реалізації Програми.

У зв'язку із складними обставинами, спричиненими збройною агресією російської федерації, в області активно впроваджується підтримка мікро та малого підприємництва. Розпорядженням голови Сумської обласної державної адміністрації-начальника обласної військової адміністрації від 26.04.2023 № 159-ОД внесено зміни до Програми розвитку малого та середнього підприємництва враховуючи особливості обставин.

Ці кроки свідчать про наполегливе зусилля владних структур у вирішенні проблем та підтримці підприємців, постраждалих від надзвичайної ситуації воєнного характеру.

Згідно з ухваленими правилами, на відшкодування збитків суб'єктам малого підприємництва, які зазнали знищень або пошкоджень нерухомого майна унаслідок бойових дій у 2023 році, передбачено виділити 4 млн. грн. з обласного бюджету. До цього моменту вже виділено 2 млн. грн., і в залежності від обсягу заявок може бути розширена сума виділень. Такий підхід має на меті підтримати економічну діяльність підприємств, що розташовані на територіях громад, що найбільше постраждали внаслідок військових дій.

Наразі комісією прийняті позитивні рішення про надання допомоги 4 суб'єктам підприємства на суму 438,8 тис. гривень. Вже у 2022 році за цією Програмою було успішно підтримано 92 підприємці на суму близько 6,9 млн. грн., що свідчить про активні заходи для відновлення та підтримки підприємницької діяльності в умовах воєнного конфлікту [36].

На сайті Сумського обласного фонду підтримки підприємництва Сумської обласної ради можна ознайомитися та прийняти участь у заходах з розвитку

малого підприємництва Сумської області, які фінансуються українськими та зарубіжними спонсорами. Наведемо деякі з них:

1. Ініціатива технічної допомоги Європейського Союзу, сприяючи Програмі розвитку ООН та надаючи фінансову підтримку, оголошує про реєстрацію для участі у навчальних тренінгах з розвитку підприємництва та бізнес-навичок для населення України, яке постраждало від війни.

Основна мета цієї освітньої програми полягає в підвищенні загальної підприємницької активності серед населення, яке стало жертвою війни. Ця ініціатива спрямована на жителів областей Вінницької, Дніпропетровської, Закарпатської, Львівської, Миколаївської, Полтавської, Сумської та Чернігівської, з особливим акцентом на внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з південно-східних областей України.

Поставлені завдання програми включають в себе кілька ключових аспектів:

1) Поглиблення знань про те, як розпочати бізнес в Україні в умовах війни:
– надання учасникам глибокого розуміння процесу запуску бізнесу в Україні в умовах конфлікту;

– акцентування особливостей та викликів, які можуть виникнути в контексті воєнних умов.

2) Інформування про перспективні сфери підприємницької діяльності та переваги самозайнятості і підприємництва:

– подача інформації про обіцяючи сфери підприємницької діяльності в умовах неспокою;

– висвітлення переваг самозайнятості та підприємництва, особливо в контексті нестабільності.

3) Розробка бізнес-плану з урахуванням вимог донорських проєктів для підтримки ММСБ;

– допомога учасникам у розробці детального бізнес-плану, враховуючи специфіку донорських проєктів та підтримки малих та середніх підприємств (ММСБ);

- навчання ефективному взаємодії з донорами та відповідності їхнім вимогам.

4) Підвищення вмінь у веденні підприємницької діяльності в умовах війни;

- вдосконалення практичних навичок учасників у веденні підприємницької діяльності в умовах нестабільності;

- ознайомлення з вимогами чинного законодавства та нормативно-правових актів України, зокрема в умовах воєнного стану.

Ця програма спрямована не лише на навчання учасників аспектам підприємництва, але і на сприяння їхньому успішному впровадженню в умовах війни, розвиток в них навичок, які будуть корисні в надзвичайних обставинах та сприяти стійкості їхніх підприємств [37].

Отже, ця ініціатива не лише надає можливість участі в навчанні, але й акцентує увагу на особливих потребах внутрішньо переміщених осіб. Це спрямовано на підтримку економічного відновлення та підприємництва в областях, які постраждали від конфлікту, зробивши акцент на важливості розвитку навичок та здатностей для створення стійкого підприємницького середовища.

2. З метою підтримки внутрішнього бізнесу та сприяння його розвитку уряд України впровадив державну програму, яка надає фізичним особам та суб'єктам господарювання гранти для створення або розширення власного бізнесу. Порядок отримання таких мікрогрантів регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу».

Для надання консультацій особам, які мають намір взяти участь у програмі «Робота: СВОЯ СПРАВА» з метою запуску нового або розширення існуючого бізнесу зі створенням нових робочих місць, визначені учасники цієї ініціативи, зокрема, Дія, Ощадбанк та Державна служба зайнятості. Вони готові надавати необхідні консультації та підтримку для ефективного участі у програмі [38].

3. Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ), яке діє в Україні як Агентство ООН з питань міграції, повідомляє про початок грантової програми в рамках проекту «Розвиток малих та середніх підприємств: Економічна

інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу». Цей проект отримує фінансову підтримку Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) через Банк розвитку KfW [39].

Мета цієї грантової програми полягає в активній підтримці економіки України за допомогою відновлення робочих місць та підзаробітку, а також в задоволенні насущних потреб населення у критично важливих товарах та послугах. Запрошуємо українські мікро- та малі підприємства приєднатися до цієї ініціативи та взяти участь у грантовій програмі, спрямованій на підтримку відновлення та розвитку підприємницької діяльності в Україні.

4. З першого дня 2023 року банківські установи надали підприємствам 5,6 тисячі кредитів на суму 18,2 млрд. гривень. З урахуванням усього періоду програми, запущеної у лютому 2021 року, було видано 58,5 тисяч кредитів на суму 184 млрд. гривень. Найбільший обсяг кредитів для підприємців припадає на антикризові заходи (62,4 млрд. грн.) та антивоєнні ініціативи (53,9 млрд. грн.). Серед кредитів загальною сумою 28,7 млрд. гривень відзначається рефінансування, а 10,9 млрд. гривень спрямовані на інвестиційні проекти. Аграрії отримали 26,6 млрд. грн. кредитів для підтримки своєї діяльності, тоді як торговельні компанії залучили 1,5 млрд. грн. для обігових коштів.

У рамках програми «Доступні кредити 5-7-9%» 45 банків активно беруть участь, з «Приватбанком» (25,7 тис.), «Ощадбанком» (8,5 тис.) та «Райффайзен Банком» (5,3 тис.) на чолі за кількістю виданих кредитів.

Урядова програма надає можливість залучити до 60 млн. грн. за 0% процентів протягом воєнного часу, а також додатковий місяць після його завершення. Крім того, для роздрібних торгових мереж встановлено кредитні ліміти до 1 млрд. грн. під 5% річних, сприяючи своєчасному розрахунку з постачальниками та підсиленню фінансового балансу. Уряд розширив доступ до програми кредитів для підприємств, що постраждали від бойових дій, дозволяючи підприємцям отримати кредит для відновлення виробничих потужностей під 9% на термін до 5 років на суму до 60 млн. грн. [40].

5. На вказівку Федерального міністерства довкілля, охорони природи, ядерної безпеки та захисту прав споживачів Німеччини, Міжнародна організація з міграції (GIZ) розробила спеціальну фінансову програму спільного фінансування для українських компаній. Згідно з цією ініціативою, грантові кошти надаються для впровадження передових технологій та методів управління з метою зменшення викидів в промисловості. Федеральне міністерство надало фінансову підтримку для реалізації декількох пілотних проєктів в рамках цієї програми.

Основні умови цієї програми визначаються наступним чином: 20% сукупних витрат на впровадження проєкту технологій та методів управління фінансуються у вигляді гранту як спільне фінансування, не перевищуючи 2 млн євро на один проєкт, за наявності коштів у програмі. Решта 80% гранту сплачується частинами відповідно до графіка закупівлі обладнання чи послуг підприємством. Решта 20% гранту виплачується після фінального аудиту [41].

6. В Україні функціонує ініціатива для керівників під назвою «Fit for Partnership with Germany» («Готові до співпраці з Німеччиною»), яка відкриває унікальні можливості для менеджерів середнього та вищого рівня. Програма спрямована на знайомство з німецьким ринком, встановлення ділових зв'язків та налагодження тривалого партнерства з німецькими компаніями. Цей ініціативний захід визнається надзвичайно перспективним з економічної точки зору як для німецьких підприємств, так і для підприємств з партнерських країн. За останній звітний період, який становить 2022 рік, в програмі вже взяли участь понад 15 000 менеджерів, з яких 98 представляють Сумську область. Усі вони є представниками підприємств із високим потенціалом у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Програма отримує фінансування від бюджету Федерального міністерства економіки, енергетики та захисту клімату (BMWK). Згідно з вказівками BMWK, Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH координує та розробляє концепцію програми, а також відповідає за її складові. В Україні виконавча роль у реалізації цієї програми покладена на Міністерство економіки. Ця ініціатива надає можливість учасникам розвивати

свої компетенції в міжнародній сфері та встановлювати контакти з потенційними діловими партнерами з Німеччини [42].

Зростання складності управління регіональними соціально-економічними системами вимагає розвитку апарату органів влади регіону. Стратегічне планування та проектне управління забезпечують значущий соціально-економічний вплив. У соціально орієнтованій економіці для розв'язання завдань сталого розвитку використовують регіональні стратегії, антимонопольну політику, підтримку підприємництва та створення інвестиційного клімату. Спільні дії акторів регіону спрямовані на формування, розвиток, використання та збереження людського потенціалу, створюючи мультиплікатор економічного росту та сталого розвитку. Активне сприяння стійкому регіональному розвитку передбачає впровадження ефективної системи управління, яка не лише забезпечить ефективну координацію зусиль різних суб'єктів управління, але й сприятиме налагодженню тісної співпраці між ними.

Ключовим етапом є розробка та впровадження стратегій розвитку, які відображатимуть сучасні виклики та перспективи Сумської області. Ці стратегії повинні бути гнучкими та адаптивними, здатними враховувати умови сьогодення та потреби регіону. Визначення конкретних завдань та чітке визначення відповідальних структур є необхідними елементами цього процесу. Завдання повинні бути чітко визначені, реалістичні та відповідати стратегічним цілям регіонального розвитку. Одночасно, відповідальні структури мають бути готові до ефективної реалізації цих завдань, забезпечуючи системний та взаємодійний підхід до їх виконання.

Для підтримки стійкого економічного зростання в Сумській області рекомендується активно розвивати інноваційні центри, спрямовані на створення та впровадження нових технологій, що сприяють розвитку підприємництва в регіоні. Створення таких центрів сприятиме не лише розширенню індустріального потенціалу, але й залученню та розвитку креативних та наукових ініціатив.

Додатково, важливим елементом є залучення інвестицій у соціальну інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я. Це включає в себе модернізацію та

розширення освітніх закладів, розвиток сучасної медичної інфраструктури, а також створення умов для доступу до високоякісної медичної допомоги для всіх верств населення. Інвестування в соціальну сферу не лише підвищить якість життя мешканців регіону, але й сприятиме збалансованому та гармонійному розвитку області. Такий комплексний підхід до розвитку інновацій, економіки та соціальної сфери створить умови для стійкого та збалансованого економічного зростання, забезпечуючи Сумській області конкурентоспроможність та стабільність в довгостроковій перспективі. У реалізації стійкого регіонального розвитку в Сумській області велика увага повинна бути приділена сфері екології. Важливо не лише ефективно використовувати природні ресурси регіону, але й активно розвивати та впроваджувати екологічно чисті технології з метою збереження та відновлення навколишнього середовища. Врахування природних ресурсів області передбачає стеження за їхнім станом, аналіз можливостей раціонального використання та розробку стратегій їхнього збереження. Крім того, важливо впроваджувати сучасні методи та практики, спрямовані на збалансований підхід до використання природних ресурсів, щоб забезпечити їхню доступність для поточних та майбутніх поколінь. Розвиток екологічно чистих технологій є ключовим елементом цього підходу. Стимулювання досліджень та інновацій у цій галузі, сприяння впровадженню екологічно безпечних технологій в виробництво та повсякденне життя допоможе зменшити негативний вплив на довкілля та сприятиме створенню екологічно чистого регіону.

Отже, активна участь громадськості у процесі прийняття рішень та відкрите обговорення питань регіонального розвитку Сумської області є ключовим чинником для досягнення більшої підтримки та легітимності впроваджених заходів. Взаємодія з громадськістю стає необхідною складовою для створення ефективної та враховуючої стратегії регіонального розвитку.

Організація відкритих форумів, консультацій та громадських слухань може слугувати майданчиком для обговорення пріоритетів, проблем та можливих рішень. Широкий доступ до інформації про плани та стратегії розвитку регіону сприяє висловленню різноманітних точок зору та допомагає врахувати різні

інтереси громадськості. Такий відкритий підхід до управління регіональним розвитком сприяє не лише більшій прозорості в прийнятті рішень, але і визначенню справжніх пріоритетів, які відповідають потребам та очікуванням громадян. Залучення громадськості також зміцнює відчуття спільної відповідальності за розвиток регіону.

Таким чином, вдосконалення інституціональних умов вимагає комплексного підходу, спрямованого на створення ефективної системи управління та впровадження стратегій, спрямованих на стійкий регіональний розвиток Сумської області.

3.2 Система впровадження індикаторів державного регулювання стійкого розвитку Сумського регіону

Проблемою сталого розвитку Сумського регіону є відсутність чітко розробленої системи кількісних цільових показників, що ускладнює досягнення самих цілей сталого розвитку. Важливо відзначити, що розробка системи показників для Сумського регіону повинна базуватися на діалектиці взаємодії функціонування та розвитку, включати показники, що характеризують всі елементи економіки регіону, враховувати всі аспекти сталого розвитку.

Стійкий розвиток передбачає системний підхід до розгляду економічних, соціальних та екологічних процесів у Сумському регіоні:

- регіональна система повинна знаходитися в загальноукраїнській системі регіонального сталого розвитку, де основні макропоказники будуть збалансовані відповідно до конкретних умов Сумського регіону;
- розробка системи індикаторів для регіону повинна базуватися на діалектиці взаємодії функціонування та розвитку, охоплюючи показники, які характеризують всі елементи економіки Сумської області, і враховувати всі аспекти сталого розвитку;
- ресурси регіональної системи мають бути розподілені між елементами достатньо ефективно, щоб уникнути виникнення внутрішніх протиріч;

- забезпечення системи достовірною інформацією про її стан та зовнішнє середовище вимагає наявності управлінської підсистеми, здатної переробляти цю інформацію та приймати обґрунтовані рішення;

- розробка рішень повинна враховувати поточний та можливий майбутній стан Сумського регіону, а також враховувати минулий досвід як цінний урок;

- ефективний розподіл обробки інформації та прийняття рішень в ієрархічній системі повинно бути раціональною практикою між її всіма компонентами;

- система повинна знаходитися в гармонійних відносинах з навколишнім середовищем Сумського регіону, враховуючи його специфічні умови та потреби;

- механізми пристосування і невизначеності в системі Сумського регіону мають забезпечувати плавне адаптування до змін зовнішніх умов.

Аналіз наукових джерел визначає ключові вимоги до розробки системи індикаторів для оцінки стійкості економіки регіону:

- кількість показників має бути достатньою, але за можливості зведеною до мінімуму;

- всі показники мають мати ясний характер;

- показники повинні бути взаємно виключними;

- показники мають доповнювати один одного;

- вибір показників вимагає системного підходу, який враховує взаємодію елементів економіки регіону;

- збір даних не повинен бути пов'язаним з організацією складних, витратних і трудомістких робіт.

На даний момент виділяються щонайменше три підходи до визначення сутності стійкого розвитку регіональних систем, а зокрема в Сумському регіоні. Перший підхід зосереджений на інтегральній стійкості територіальних систем, оцінюючи їхню збалансованість підсистем, стабільність динаміки показників та позитивні зміни в структурі. Другий підхід пов'язаний із стійким розвитком у регіональному контексті, особливо з точки зору безпеки в Сумському регіоні. У

третьому випадку визначається ведучий критерій стійкого розвитку, а саме рівень досягнення екологічної безпеки, який є ключовим для Сумського регіону.

Індикаторами стійкого розвитку в Сумському регіоні є критерії та показники, які використовуються для оцінки рівня розвитку даної території. Вони дозволяють прогнозувати майбутнє становище регіону (економічне, політичне, екологічне, демографічне і т. п.) та робити висновки щодо стійкості цього становища. Індикатори є основою для розробки стратегій та політики стійкого розвитку в Сумському регіоні.

У Сумському регіоні активно впроваджується система індикаторів державного регулювання для забезпечення стійкого розвитку. Ця система спрямована на визначення, вимірювання та оцінку ключових аспектів економічного, соціального та екологічного прогресу в регіоні. Впровадження індикаторів дозволяє ефективно контролювати та регулювати процеси розвитку, враховуючи стійкість та довгострокову природу цього розвитку.

Один з ключових напрямків системи індикаторів державного регулювання в Сумському регіоні направлений на врахування та реалізацію принципів сталого розвитку. Цей стратегічний підхід включає в себе комплексне оцінювання економічної ефективності, соціальної справедливості та екологічної придатності, ставлячи перед собою завдання забезпечення гармонійного розвитку, який б не лише задовольняв поточні потреби громади, а й не позбавляв можливостей майбутніх поколінь на задоволення їхніх власних потреб.

Визначаючи принципи сталого розвитку, система індикаторів враховує важливість економічного просування, співвідношення соціальних стандартів та відповідального ставлення до природного середовища. Це відображає необхідність вироблення стратегій, які сприяють економічному зростанню, розподілу соціальних благ та збереженню екологічної рівноваги. Врахування цих принципів сприяє не лише вирішенню сучасних проблем, а й створенню умов для стабільного та збалансованого розвитку регіону, де поточні та майбутні покоління можуть жити в гармонії з навколишнім світом.

Система індикаторів регулювання в Сумському регіоні широко охоплює різноманітні аспекти, що дозволяє здійснювати комплексний моніторинг та оцінку рівня розвитку регіону. Ці індикатори враховують економічну активність, рівень зайнятості, якість життя, рівень освіти, стан довкілля та інші ключові сфери. Такий підхід дозволяє не лише отримувати об'єктивну картину розвитку, а й своєчасно реагувати на можливі виклики та ризики.

Використання індикаторів сталого розвитку стає ефективним інструментом для забезпечення гармонійного та збалансованого росту регіону. Сумський регіон визнає їхню важливість у сприянні економічному процвітання, забезпеченні соціальної справедливості та збереженні природного середовища. Такий підхід сприяє створенню стійкого та конкурентоспроможного регіону, який враховує потреби сучасних громадян та забезпечує відповідь на виклики сьогодення.

Сумська область володіє значущим соціально-економічним потенціалом та великими можливостями для забезпечення стійкого економічного зростання. Проте існують аспекти, які вимагають уваги та корекції, оскільки вони вказують на неприйнятні показники для досягнення стійкого розвитку регіону. Серед таких аспектів виділяються виробництво сільськогосподарської продукції на душу населення, рівень іноземних інвестицій на душу населення, частка осіб з доходами нижче прожиткового мінімуму, а також розрив у доходах між 10% населення з найвищими та 10% з найнижчими доходами.

Для забезпечення стійкого розвитку регіону важливо приділити увагу цим аспектам та вжити ефективні заходи для поліпшення відповідних показників. Такий підхід дозволить оптимізувати використання ресурсів, підвищити якість життя населення та зробити значний внесок у сталість економічного розвитку області. У цьому відношенні потенціал розвитку економіки Сумської області можна розглядати, перш за все, у виробничій сфері. Подальший прогрес області можна досягти за допомогою:

- дії особливих економічних зон промислово-виробничого типу;
- подолання однозначності в промисловому виробництві шляхом розширення галузевої структури економіки;

– посилення будівельного комплексу та активного розвитку промисловості будівельних матеріалів;

- зміцнення експортного сектора економіки;
- відновлення та енергійний розвиток агропромислового комплексу;
- ліквідації деформацій у галузевій структурі сільського господарства;
- розвитку переробної та харчової промисловості;
- розбудови інфраструктурних об'єктів агропромислового комплексу.

В загальному потенційні можливості стійкого розвитку Сумської області та фактори, які впливають на інтеграцію її економіки в систему стійкого розвитку, відображені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Потенційні можливості та фактори стійкого розвитку Сумської області

Можливості	Перешкоди
Наявність різноманітних ресурсів (природних, трудових, фінансових, інноваційних)	Моноіндустріальна структура економіки та залежність доходів бюджету від одиничних великих платників податків
Широкомасштабне технічне оновлення та реконструкція підприємств усіх видів економічної діяльності	Виробництво продукції з низькою доданою вартістю
Низький рівень безробіття	Старіння кадрів та відсутність системи підготовки кадрів, яка відповідає потребам економіки
Розвинена харчова промисловість, постачання електроенергії, газу, машинобудування, виробництво гумових і пластмасових виробів	Територіальна асиметрія економічного розвитку та наявність монофункціональних міст
Наявність економічно активних територій	
Міцні зв'язки з корпоративними інвесторами	Висока диференціація населення за рівнем доходів
Бездотаційний бюджет	Висока екологічна напруженість

Джерело: побудовано автором

З метою формування та ефективної реалізації механізму забезпечення стійкого розвитку регіону рекомендується більш детально розглянути кожен із трьох етапів:

1. Концентрація ресурсів в стратегічно важливих напрямках. На цьому етапі необхідно чітко ідентифікувати ключові сфери, що визначають

конкурентоспроможність регіону. Це може включати розвиток інноваційних технологій, підтримку підприємництва, вдосконалення освітніх та наукових інституцій. Важливо максимізувати використання наявних ресурсів Сумського регіону для досягнення стратегічних цілей.

2. Створення життєздатної системи стійкого розвитку економіки Сумського регіону. На цьому етапі слід розглянути впровадження комплексної системи, яка охоплює економічні, соціальні та екологічні аспекти. Це може включати розробку та впровадження сталих бізнес-практик, забезпечення соціальної справедливості та розвиток екологічно чистих технологій.

3. Досягнення стратегічних орієнтирів Сумського регіону. На цьому етапі важливо визначити конкретні стратегічні цілі та визначити критерії їх досягнення. Це може включати збільшення рівня зайнятості, підвищення якості життя населення, розвиток інфраструктури та зменшення впливу на довкілля Сумського регіону. Система моніторингу та оцінки результатів допоможе врахувати динаміку та коригувати стратегію відповідно до поточних викликів та можливостей. В табл. 3.2 наведено взаємозв'язок етапів створення механізму стійкого розвитку Сумського регіону та їхніх результатів.

Отже, досягнення стійкого розвитку Сумської області в сучасних умовах вже не є вузькоспеціалізованим завданням. Вирішення цього є важливим й вимагає консолідації зусиль усіх органів регіональної влади. Існуюча концепція сталого розвитку Сумської області не повинна розглядатися як остаточно сформований набір принципів і визначень. Це еволюціонуюча теорія, що базується на знанні фундаментальних законів розвитку природи і суспільства, розумінні наявності екологічних обмежень і необхідності зміни подальших напрямків розвитку Сумської області.

Таблиця 3.2 – Етапи реалізації механізму сталого розвитку Сумського регіону

Етапи	Результати
1. Концентрація ресурсів в стратегічно важливих напрямках	1. Активне розширення та багатоаспектна диверсифікація галузевої структури економіки регіону, зокрема шляхом залучення нових видів діяльності та розвитку перспективних галузей. 2. Ефективне використання конкурентних переваг регіону на різних рівнях, включаючи національні та світові ринки, через удосконалення якості продукції, інноваційні підходи та активний маркетинг. 3. Гармонійне забезпечення стійкого економічного зростання за допомогою комплексного підходу до управління, враховуючи виклики економічного середовища, підвищення якості життя та збалансованого соціально-економічного розвитку.
2. Створення життєздатної системи стійкого розвитку економіки Сумського регіону	1. Ефективна реалізація основних переваг регіону, базуючись на його конкурентних перевагах та використанні потенціалу для привертання уваги та інвестицій. 2. Здійснення впровадження нової гнучкої системи управління регіоном, що дозволить ефективно реагувати на зміни у соціально-економічному оточенні та пристосовуватися до викликів. 3. Формування чіткої кадрової політики та створення ефективної команди на стратегічних напрямках механізму сталого розвитку економіки регіону, спрямованої на досягнення поставлених цілей.
3. Досягнення стратегічних орієнтирів Сумського регіону	1. Забезпечення сталого зростання ВРП на основі ефективного управління економічними ресурсами. 2. Посилення фінансового стану підприємств та організацій для збільшення їхньої конкурентоспроможності. 3. Раціоналізація робочих процесів для ефективнішої використання людського капіталу та ресурсів. 4. Впровадження нових технологій та інновацій для поліпшення якості виробництва та конкурентоспроможності. 5. Створення привабливих умов для інвестицій та розвитку підприємництва в регіоні. 6. Розбудова інфраструктури та підтримка підприємницької ініціативи для стимулювання бізнес-середовища. 7. Вдосконалення системи соціального захисту та надання послуг для підвищення загального рівня життя громадян Сумського регіону.

Джерело: побудовано автором

Вирішення проблеми сталого розвитку Сумського регіону передбачає не лише ефективне використання його природно-ресурсного потенціалу, але й акцентує на необхідності впровадження передових технологій у виробництво та вдосконаленні системи управління. Зокрема, важливим кроком є диверсифікація галузевої структури економіки, яка спрямована на перехід до інноваційного

шляху розвитку. Цей підхід передбачає впровадження сучасних методів та практик, спрямованих на створення конкурентоспроможного, ефективного та стійкого економічного середовища в регіоні. Такий перехід дозволить не лише оптимізувати використання ресурсів, а й сприятиме виникненню нових можливостей для розвитку, забезпечуючи стійкий інноваційний прогрес та покращення якості життя населення Сумської області.

Враховуючи це, забезпечення стійкого розвитку Сумської області шляхом прийняття стійкого напрямку стає нагальною необхідністю. Оскільки активне залучення іноземних інвесторів до економіки регіону та розвиток особливих економічних зон вимагають урахування світових тенденцій і переваг, подальший соціально-економічний розвиток Сумського регіону повинен бути орієнтованим на принципи сталого розвитку. Це передбачає впровадження стратегій та підходів, спрямованих на збереження природних ресурсів, підтримання соціальної справедливості та створення умов для стійкого економічного росту.

3.3 Стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону

Маючи розроблену регіональну стратегію, Сумський регіон може подолати соціально-економічну кризу та забезпечити не лише швидку стабілізацію, але й підвищити стійкість до подальшого розвитку. Основна мета стратегії сталого розвитку полягає в максимізації позитивного впливу та мінімізації негативного впливу різноманітних факторів, таких як природні, ресурсні, географічні та соціально-історичні умови Сумського регіону.

Стратегічне планування, в свою чергу, включає в себе процес розробки стратегічного плану, що передбачає встановлення цілей та критеріїв управління, аналіз проблем і середовища, ідентифікацію стратегічних ідей та конкурентних переваг, вибір сценаріїв і базових стратегій розвитку, а також прогнозування соціально-економічного розвитку. Оптимальне впровадження цих стратегічних

напрямів може сприяти не лише подоланню викликів, але й формуванню високоякісного способу життя для мешканців регіону.

На регіональному рівні розробка та впровадження стратегії пов'язані з низкою заходів, спрямованих на стабілізацію соціально-економічного положення та інтеграцію комплексного розвитку економіки регіону. Ці заходи базуються на раціональному та ефективному використанні наявних ресурсів і можливостей, формуванні точок росту та створенні власної ефективної економічної бази.

Важливим етапом у стратегічному виборі для Сумського регіону є аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, де кожен з них має свої сильні та слабкі сторони, що враховуються при формулюванні цілей сталого розвитку.

На основі виявлених слабких сторін та загроз Сумської області, пріоритетних напрямків розвитку економіки, а також цілей розвитку Сумського регіону, стійкий соціо-еколого-економічний розвиток Сумської області на сучасному етапі повинен базуватися на використанні та розвитку існуючого інноваційного потенціалу та підвищенні якості життя населення.

Системний підхід, що використовується в даному контексті, об'єднує соціально-економічний, науково-технічний та еколого-економічний розвиток регіону. Розвиток, в цілому, характеризується нестабільністю та піддається складним ритмам. Основна ідея полягає в тому, що неможливо досягти лінійного прогресу через чергування активних та пасивних фаз, новацій та традицій. Універсальний життєвий цикл із його зломами та кризами розглядається як основа розвитку. Ряд механізмів, критично важливих для забезпечення стійкого розвитку на більш високих рівнях організації природно-соціальних систем, на регіональному рівні мають обмежене або опосередковане значення, не стільки за впливом на ситуацію, скільки за можливостями використання для вирішення конкретних проблем. Наприклад, політичні або правові механізми, в загальному випадку, можуть грати менш суттєву роль. З погляду інституційного підходу до просторового розвитку, слід враховувати вплив формальних і неформальних соціально-економічних та правових інститутів, а також інституціональних організацій на процеси розробки та впровадження регіональних стратегій для

Сумського регіону. Результати дослідження підкреслюють перспективність інституціонального підходу в практиці регіонального управління, особливо в таких напрямках:

- формування регіонального господарського механізму для Сумського регіону. Цей механізм повинен регулювати соціально-економічний розвиток регіону, зокрема питання природокористування та вплив на природне середовище;

- проведення заходів з природо-охорони в Сумському регіоні. Особлива увага приділяється таким заходам, як санітарне очищення, рекультивація земель, озеленення та благоустрій населених пунктів в Сумському регіоні;

- оздоровлення населення та розвиток соціальної інфраструктури в Сумському регіоні. Інституціональний підхід рекомендує проведення заходів для підтримки санітарно-епідеміологічного благополуччя та розвиток соціальної інфраструктури для поліпшення якості життя в Сумському регіоні;

- екологічно прогресивне сільське господарство в Сумському регіоні. Розвиток сільського господарства в Сумському регіоні повинен базуватися на екологічно стійких агротехнологіях, адаптованих до місцевих умов. Також важливо створення системи соціального захисту сільського населення Сумського регіону;

- реновація регіональної промислової системи в Сумському регіоні. При проведенні реновації промислової системи Сумського регіону слід враховувати господарську ємність локальних екосистем.

Створення ефективного соціально-економічного механізму для державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону передбачає врахування ряду стратегічних напрямків, які спрямовані на досягнення гармонійного та сталого розвитку області (рис. 3.1).

1. Максимально ефективне використання природно-ресурсного потенціалу Сумського регіону вимагає розробки та реалізації стратегій, спрямованих на збереження та раціональне використання природних ресурсів цієї території. Цей підхід включає в себе низку ключових аспектів:

– стратегії збереження природних ресурсів. Розвинення та впровадження планів, спрямованих на збереження біорізноманіття, водних ресурсів, ґрунтів та інших природних компонентів. Це включає в себе запровадження механізмів збереження природних екосистем та заповідних територій;

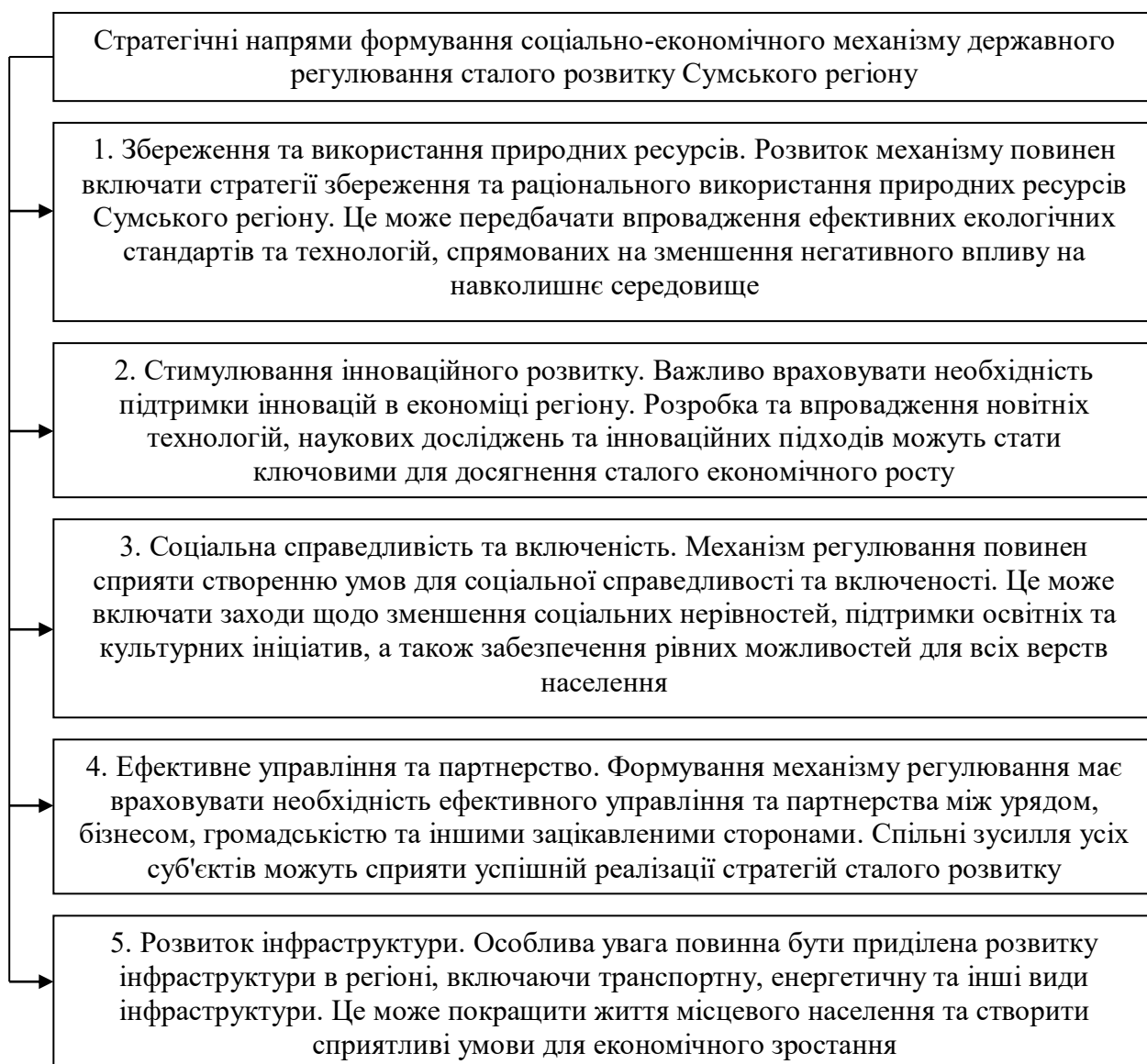

Рисунок 3.1 – Стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону

Джерело: побудовано автором

– впровадження екологічно чистих технологій. Заохочення використання технологій, які мають найменший екологічний слід, таких як відновлювані джерела енергії, ефективне використання ресурсів та інші прогресивні рішення;

- стандарти та регуляції для зменшення негативного впливу. Визначення та впровадження екологічних стандартів та регулювань, спрямованих на обмеження негативного впливу господарської діяльності на природні ресурси та довкілля;

- підтримка сталого лісоведення та сільського господарства. Розвиток та впровадження методів сталого лісоведення та сільського господарства, що сприяють відновленню та збереженню природних ресурсів;

- оптимізація використання водних ресурсів. Розробка програм та практик, які спрямовані на збереження та ефективне використання водних ресурсів, а також захист від забруднення.

Ці стратегії спрямовані на створення балансу між потребами господарського розвитку регіону та збереженням його природно-ресурсного багатства для майбутніх поколінь.

2. Підтримка інновацій. Для забезпечення розвитку інновацій в економіці Сумського регіону важливо розглядати широкий спектр заходів, спрямованих на створення та впровадження новітніх технологій, проведення наукових досліджень та застосування інноваційних методів. Даний підхід сприяє формуванню стійкої економічної бази та підвищенню конкурентоспроможності регіону:

- стимулювання дослідницько-розвідувальних ініціатив. Здійснення підтримки та фінансування дослідницьких проектів у різних галузях, що сприяє виникненню та розвитку інноваційних рішень;

- розвиток інфраструктури для інновацій. Створення спеціалізованих інноваційних центрів, лабораторій та інфраструктури для сприяння обміну знань та ідеями між науковцями, бізнесом і громадськістю;

- формування інноваційної культури. Розвиток освітніх програм та заходів для підвищення інноваційної культури серед населення та підприємств;

- партнерство з вищими навчальними закладами та науковими установами. Співпраця з університетами та дослідницькими інститутами для створення платформи обміну знаннями та взаємодії для розвитку інновацій;

- фінансування інноваційних стартапів. Створення фондів та програм для надання фінансової підтримки молодим інноваційним компаніям та стартапам;

– залучення іноземних інвестицій. Стимулювання притоку іноземних інвестицій в інноваційні сектори економіки регіону.

Ці заходи спільно сприятимуть створенню ефективної системи підтримки інновацій, що забезпечить стаке зростання та підвищення конкурентоспроможності Сумського регіону в умовах сучасного економічного середовища.

3. Забезпечення соціальної справедливості та включеності. З метою забезпечення соціальної справедливості та включеності у Сумському регіоні важливо впроваджувати заходи, спрямовані на зменшення соціальних нерівностей та створення умов для рівних можливостей для всіх верств населення. Наведемо ключові напрямки цього процесу:

– соціальна підтримка та захист – розробка та впровадження програм соціальної підтримки, які спрямовані на найбільш вразливі групи населення, забезпечуючи їм доступ до основних соціальних послуг;

– освітні та культурні ініціативи – розвиток освітніх та культурних програм, спрямованих на підвищення рівня освіти та підтримку творчих та культурних ініціатив у всіх частинах регіону;

– рівні можливості – здійснення заходів для забезпечення рівних можливостей у сфері зайнятості, освіти та інших аспектах життя для всіх громадян, незалежно від соціального стану чи походження;

– сприяння соціальній інклюзії – забезпечення участі всіх груп населення у прийнятті рішень та формуванні соціально-економічних політик, що впливають на розвиток регіону;

– місцеві ініціативи – підтримка та розвиток місцевих ініціатив, спрямованих на поліпшення якості життя та соціального становища мешканців різних районів регіону.

Ці заходи спільно сприятимуть створенню соціально справедливого та інклюзивного суспільства в Сумському регіоні.

4. Ефективне управління та партнерство. З метою досягнення сталого розвитку в Сумському регіоні пропонується акцентувати увагу на ефективному

управлінні та партнерствах між ключовими стейкхолдерами. Визначимо стратегічні напрями в цьому напрямку:

- розробка ефективного механізму управління – впровадження інноваційних методів управління на різних рівнях, зокрема у сфері громадського управління, економічного планування та соціального розвитку. Це передбачає вдосконалення системи прийняття рішень та моніторингу, спрямованого на досягнення стратегічних цілей;

- створення партнерств – зміцнення партнерства між урядовими органами, бізнес-структурами, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами. Спільні проекти та програми сприяють обміну ресурсами, експертизою та реалізацією спільних стратегій;

- громадська участь – активне залучення громадськості до процесу прийняття рішень. Створення механізмів для висловлення громадської думки, обговорення проблем та участі у визначенні пріоритетів розвитку регіону;

- бізнес-спільнота – сприяння розвитку партнерства між урядовим сектором та бізнес-структурами для створення сприятливого бізнес-середовища та приваблення;

- моніторинг та оцінка – впровадження системи моніторингу та оцінки ефективності стратегій сталого розвитку. Це допомагатиме вчасно коригувати заходи та забезпечувати досягнення запланованих результатів.

Ці стратегічні напрями спільно сприятимуть збалансованому та сталому розвитку Сумського регіону через ефективне управління та партнерства.

5. Розвиток інфраструктури є важливим стратегічним напрямом для сталого розвитку Сумського регіону. Представляючи високий рівень комфорту та сприяючи ефективному функціонуванню економіки, цей напрям має кілька ключових аспектів:

- транспортна інфраструктура – розширення та модернізація дорожньої, залізничної та водної інфраструктури для поліпшення мобільності населення та забезпечення ефективного перевезення товарів;

- енергетична інфраструктура – збільшення енергоефективності та розвиток відновлювальних джерел енергії для створення стабільної енергетичної системи;
- соціальна інфраструктура – розбудова та модернізація освітніх, медичних та культурних закладів для забезпечення доступу до якісних послуг для всього населення;
- технологічна інфраструктура – розвиток інформаційних технологій, цифровізація та створення інноваційних центрів для підтримки технологічного розвитку;
- екологічна інфраструктура – збереження та відновлення природних ресурсів, створення зелених зон та інфраструктури для зменшення негативного впливу на довкілля.

Ці заходи націлені на формування сприятливого середовища для підприємництва, підвищення якості життя та забезпечення сталого економічного розвитку Сумського регіону.

Підсумовуючи, розвиток стійкої системи управління вимагає не лише координації та співпраці між суб'єктами управління, але й впровадження стратегічних напрямків розвитку та чіткої роботи над конкретними завданнями, що визначаються для досягнення зазначених цілей стійкого регіонального розвитку в Сумській області. Врахування природних ресурсів та розвиток екологічно чистих технологій становлять важливий компонент стратегії стійкого розвитку Сумської області, спрямованої на збереження навколишнього середовища та створення сприятливого екологічного клімату в регіоні.

Врахування голосу громадськості та забезпечення відкритого діалогу сприяє не лише легітимності, але й успішному впровадженню стратегій та заходів, спрямованих на стійкий розвиток Сумської області.

У Сумському регіоні активно впроваджується система індикаторів державного регулювання для забезпечення стійкого розвитку. Ця система спрямована на визначення, вимірювання та оцінку ключових аспектів економічного, соціального та екологічного прогресу в регіоні. Впровадження

індикаторів дозволяє ефективно контролювати та регулювати процеси розвитку, враховуючи стійкість та довгострокову природу цього розвитку.

Одним із ключових напрямків системи індикаторів є врахування принципів сталого розвитку, що включає економічну ефективність, соціальну справедливість та екологічну придатність. Це означає, що регіональний розвиток повинен забезпечувати задоволення потреб поточного покоління, не позбавляючи при цьому можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Індикатори системи регулювання охоплюють різноманітні аспекти, такі як економічна активність, рівень зайнятості, якість життя, рівень освіти, стан довкілля та інші. Це дозволяє оцінювати комплексно розвиток регіону та вчасно реагувати на можливі виклики та ризики.

Сумський регіон використовує індикатори стійкого розвитку як інструмент для забезпечення гармонійного та збалансованого росту, сприяючи економічному процвітання, соціальній справедливості та збереженню навколишнього середовища.

Стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму державного регулювання сталого розвитку Сумського регіону повинні включати:

- 1) збереження та використання природних ресурсів;
- 2) стимулювання інноваційного розвитку;
- 3) соціальна справедливість та включеність;
- 4) ефективне управління та партнерство;
- 5) розвиток інфраструктури.

Це може покращити життя місцевого населення та створити сприятливі умови для економічного зростання.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження механізму формування стійкого розвитку Сумського регіону, сформульовано наступні висновки:

1. Стійкий розвиток регіону, як еколого-соціально-економічної системи, є комплексним процесом, спрямованим на розширене відтворення та підвищення конкурентоспроможності, що веде до поступового поліпшення якості життя населення. Стійкість розвитку регіону проявляється у врегулюванні внутрішніх та зовнішніх впливів, забезпечуючи стабільність та динамічну рівновагу в тривалій перспективі. Механізм управління сталим розвитком регіону включає в себе різноманітні заходи та інструменти, такі як адміністративні, економічні, соціальні, правові та управлінські. Ці заходи спрямовані на збереження стабільності, цілісності та адаптації регіональної системи до змін середовища. Регіональний механізм сталого розвитку визначається як спільні умови, норми, інституції та методи управління, спрямовані на забезпечення соціально-економічної стабільності та конкурентоспроможності регіону в довгостроковій перспективі, враховуючи вплив зовнішнього та внутрішнього середовища.

2. Основними рисами сталого розвитку регіональної системи є надійність економічної структури, адаптивність та еластичність відтворювального процесу. Стабільний розвиток регіону передбачає відсутність різких коливань соціально-економічних процесів при природних змінах попиту. Для сталого розвитку регіону, який є суб'єктом унікальних соціально-економічних відносин, важливо забезпечити баланс між соціально-політичною, правовою, природно-екологічною та економічною підсистемами. Це означає розумне управління всіма аспектами регіональної системи. Управління інституційною стійкістю в системі державного регулювання є необхідним етапом управлінського циклу. Цей процес включає спостереження, аналіз, перевірку та оцінку прийнятих управлінських рішень для стабілізації економічного розвитку та виявлення будь-яких відхилень від поставлених завдань.

3. Враховуючи конкурентні переваги та визначаючи фактори, що обмежують розвиток, а також негативні аспекти, що впливають на економічний і соціальний прогрес, були встановлені стратегічні цілі для сталого розвитку Сумського регіону. Серед них: подолання демографічної кризи; підвищення рівня життя та зайнятості населення; диверсифікація економіки з акцентом на високотехнологічні галузі; впровадження інновацій у сільське господарство; створення ефективних механізмів охорони навколишнього середовища.

4. У зв'язку з обмеженістю державного фінансування та високою вартістю кредитних ресурсів, основним джерелом інвестицій у розвиток регіону є приватні інвестиції. Органи управління мають завдання створити сприятливі умови для приватних інвесторів. Вже були здійснені кроки в напрямку формування інвестиційної привабливості за допомогою інвестиційного законодавства, системи податкових пільг, інституційних перетворень та інформаційного забезпечення.

Основні елементи інвестиційної привабливості включають інвестиційне законодавство, систему податкових пільг, інституційні перетворення та інформаційну підтримку інвестиційного процесу. Зусилля органів управління спрямовані на забезпечення стабільних правил для внутрішніх та зовнішніх інвесторів. Розробка інвестиційної стратегії має сприяти сталому економічному зростанню, оптимізації структури економіки та переходу до інноваційного типу розвитку регіону.

5. Отримання сталого розвитку Сумської області вимагає консолідації зусиль органів влади. Концепція сталого розвитку області є еволюційною теорією, яка базується на фундаментальних законах розвитку природи і суспільства. Щоб досягти цієї мети, необхідно ефективно використовувати природні ресурси та впроваджувати передові технології. Диверсифікація галузевої структури економіки і перехід до інноваційного розвитку є ключовими кроками. Забезпечення стійкого розвитку області вимагає активного залучення іноземних інвесторів та врахування світових тенденцій. Це передбачає впровадження стратегій, спрямованих на збереження природних ресурсів, підтримання соціальної справедливості та створення умов для стійкого економічного росту.

6. У процесі вдосконалення інституціональних умов організаційного механізму стійкого регіонального розвитку Сумської області важливо розглядати різні аспекти, такі як економічні, соціальні та екологічні питання. Необхідно створити ефективну систему управління, яка забезпечить взаємодію різних учасників та співпрацю між ними. Розробка стратегій розвитку та чітке визначення завдань і відповідальних структур грають ключову роль в цьому процесі. Для підтримки стійкого економічного росту можливо впровадження інноваційних центрів, які стимулюватимуть розвиток нових технологій та підприємництва. Також важливо залучати інвестиції в соціальну інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я. У сфері екології слід розглядати природні ресурси області та розвивати екологічно чисті технології для збереження навколишнього середовища. Активна участь громадськості в процесі прийняття рішень та відкрите обговорення питань регіонального розвитку може сприяти більш широкій підтримці та легітимності запропонованих заходів. Оптимізація інституціональних умов вимагає комплексного підходу, спрямованого на створення ефективної системи управління та впровадження стратегій, спрямованих на стійкий регіональний розвиток Сумської області.

7. Стратегічні напрями формування соціально-економічного механізму регулювання сталого розвитку Сумського регіону орієнтовані на створення ефективної системи, сприяючи сталому та гармонійному розвитку області: розвиток механізму повинен включати стратегії збереження та раціонального використання природних ресурсів з впровадженням екологічних стандартів; підтримка інновацій включає розробку та впровадження новітніх технологій та методів для досягнення сталого економічного росту; зменшення соціальних нерівностей, підтримка освітніх та культурних ініціатив, забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення; розвиток механізму має забезпечувати ефективне управління та партнерство між урядом, бізнесом, громадськістю; увага приділяється поліпшенню транспортної, енергетичної та іншої інфраструктури для економічного зростання та підвищення якості життя. Ці напрями утворюють комплексний підхід до сталого розвитку Сумського регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Забезпечення сталого розвитку регіону: економічні, управлінські, правові та інформаційно-технічні аспекти : колективна монографія / [П. В. Кривуля, Н. Б. Чернецька-Білецька, С. С. Штапаук та ін.] ; за заг. ред. Ю. І. Ключ., Н. В. Швець. Сєверодонецк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. 282 с.
2. Лелеченко А. П. Регіональна політика як науково-прикладний феномен. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №13-14. С. 92-96.
3. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ.упр. при Президентові України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. К. : НАДУ 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князев (співгол.), І. В. Розпутенко (спів гол.) [та ін.]. 699 с.
4. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/>
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 №722/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/722/2019#Text>
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179 URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozatverdzhennva-nacionalnovi-eko-a179>
7. Буряк Є. В., Чорновол А. О., Редько К. Ю., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. №34. С. 135-142.
8. Бурик З. М. Функції державного регулювання сталого розвитку в сучасних умовах. *Ефективність державного управління*. 2017. №4. С. 73-79.
9. Гріневська С. М. Перспективи сталого розвитку регіону. *Економіка промисловості*. 2011. № 4. С. 290.
10. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр Академія, 2000. 864 с.

11. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / за ред. проф. С. М. Гончарова. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 264 с.
12. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ 2010. 744 с.
13. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети України / за ред. В. С. Кравців. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2018. 157 с.
14. Диганова А. Теоретико-методологічні аспекти визначення сутності поняття «регіональна політика. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/2_2018/4.pdf
15. Лелеченко А. П. Основні детермінанти визначення сутності регіональної політики сталого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. №12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2016_12_7
16. Полумієнко С.К., Рибаків Л.А., Савін С.З., Турков С.Л. Інформаційне моделювання стратегій у стійкого розвитку регіону. *Регіональні проблеми*. 2013. Том 16 № 2. С. 99 -101.
17. Жихор О. Б., Кузьминчук Н. В. Модель державного регулювання розвитку регіону: стратегічні, тактичні та операційні напрями. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 21-25.
18. Чирва О., Осадчук Н. Концептуальний підхід до управління сталим розвитком на локальному рівні як підґрунтя інтеграції просторового та регіонального розвитку. *Науковий вісник Полісся*. 2022. № 1. С. 78-92.
19. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З.В. Герасимчук; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. Луцьк : Надстир'я, 2001. 528 с.
20. Кривуля П. В., Штапаук С. С. Категорії показників поля оцінок діяльності як фактора розвитку регіону. URL: https://deps.snu.edu.ua/media/filer_public/60/37/6037348b-92a5-4cba-bc38-fc19906cfa87/59_monografiia.pdf

21. Бурик З. М. Механізм державного регулювання в сфері сталого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1190>
22. Keller K. L. Strategic Brand Management. 2nd edition, Upper Saddle River, 2003. P. 131-136.
23. Груба Г. І. Ефективність дії сучасних механізмів державного регулювання регіонального розвитку: URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=18uid=28>
24. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. Київ, НАН України, Ін-т економіки пром-сті. 2019. 304 с.
25. Ярема О.Г. Поняття та зміст державного адміністрування у сфері економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. №3. С. 232-243.
26. Лелеченко А. П. Економічна складова сталого розвитку регіону: пріоритети та шляхи забезпечення. *Менеджер*. 2020. №1. С. 173-184.
27. Державне регулювання структурних змін в економіці України: проблеми та перспективи : монографія / І. Б. Назаркевич. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 356 с.
28. Хандій О. О, Хандій В. В. Соціальні аспекти сталого розвитку. URL: https://deps.snu.edu.ua/media/filer_public/60/37/6037348b-92a5-4cba-bc38-fc19906cfa87/59_monografiia.pdf
29. Лелеченко А. П. Механізми державного регулювання сфери екосистемних послуг у контексті забезпечення переходу на засади сталого розвитку. *Ефективність державного управління*. 2020. №1. С. 213-227.
30. Становлення механізму публічного управління розвитком сільських територій як пріоритет державної політики децентралізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (4 грудня 2018р., Житомир). Житомир: ЖНАЕУ, 2018. 557 с.
31. Папп В. В. Напрями інституційного забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132275728.pdf>

32. Положення про Установу «Агенція регіонального розвитку Сумської області». Затверджено: рішенням Установчих зборів засновників (співзасновників) Установи «Агенція регіонального розвитку Сумської області» протокол № 1 від 24 грудня 2021 року. URL: <https://www.gue.sm.gov.ua/index.php/uk/agentsiya-regionalnogo-rozvitku>
33. Головне управління статистики у Сумській області. URL: <http://sumy.ukrstat.gov.ua>
34. Про Обласну комплексну програму соціального захисту населення на 2022-2026 роки. URL: <https://www.gue.sm.gov.ua>
35. Про Програму розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області на 2022-2026 роки. URL: <https://gue.sm.gov.ua/index.php/uk/programa-rozvitku-malogo-ta-serednogo-pidpriemnitstva-v-sumskij-oblasti-na-2017-2019-roki/935-prog-msp-22-26>
36. В області здійснюється підтримка мікро- та малого бізнесу, який постраждав від збройної агресії російської федерації. URL: <https://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/31475-v-oblasti-zdiysnyuyetsya-pidtrymka-mikro-ta-maloho-biznesu-yakyu-postrazhdav-vid-zbroynoyi-ahresiyi-rosiyskoyi-federatsiyi.html>
37. ПРООН та ЄС оголошують набір підприємців і підприємниць Сумської області на тренінги з розвитку бізнес-навичок для постраждалого від війни населення України. URL: <https://fondpp.sumy.ua/proon-ta-yes-ogoloshuyut-nabir-pidpryyemtsiv-i-pidpryyemnyts-sumskoyi-oblasti-na-treningy-z-rozvytku-biznes-navychok-dlya-postrazhdalogo-vid-vijny-naselennya-ukrayiny/>
38. Мікрогранти на створення або розвиток власного бізнесу. URL: <https://fondpp.sumy.ua/mikrogranty-na-stvorenniya-abo-rozvytok-vlasnogo-biznesu/>
39. Грантова програма мом для постраждалих від війни мікро– та малих підприємств. URL: <https://fondpp.sumy.ua/grantova-programa-mom-dlya-postrazhdalyh-vid-vijny-mikro-ta-malyh-pidpryyemstv/>
40. У 2023 бізнес отримав доступних кредитів на 18,2 млрд грн. URL: <https://fondpp.sumy.ua/u-2023-biznes-otrymav-dostupnyh-kredytiv-na-18-2-mlrd-grn/>

41. GIZ надає підприємствам України гранти до 2 млн. євро на реалізацію проєктів НДТМ. URL: <https://fondpp.sumy.ua/giz-nadaye-pidpryyemstvam-ukrayiny-granty-do-2-mln-yevro-na-realizatsiyu-proyektiv-ndtm/>

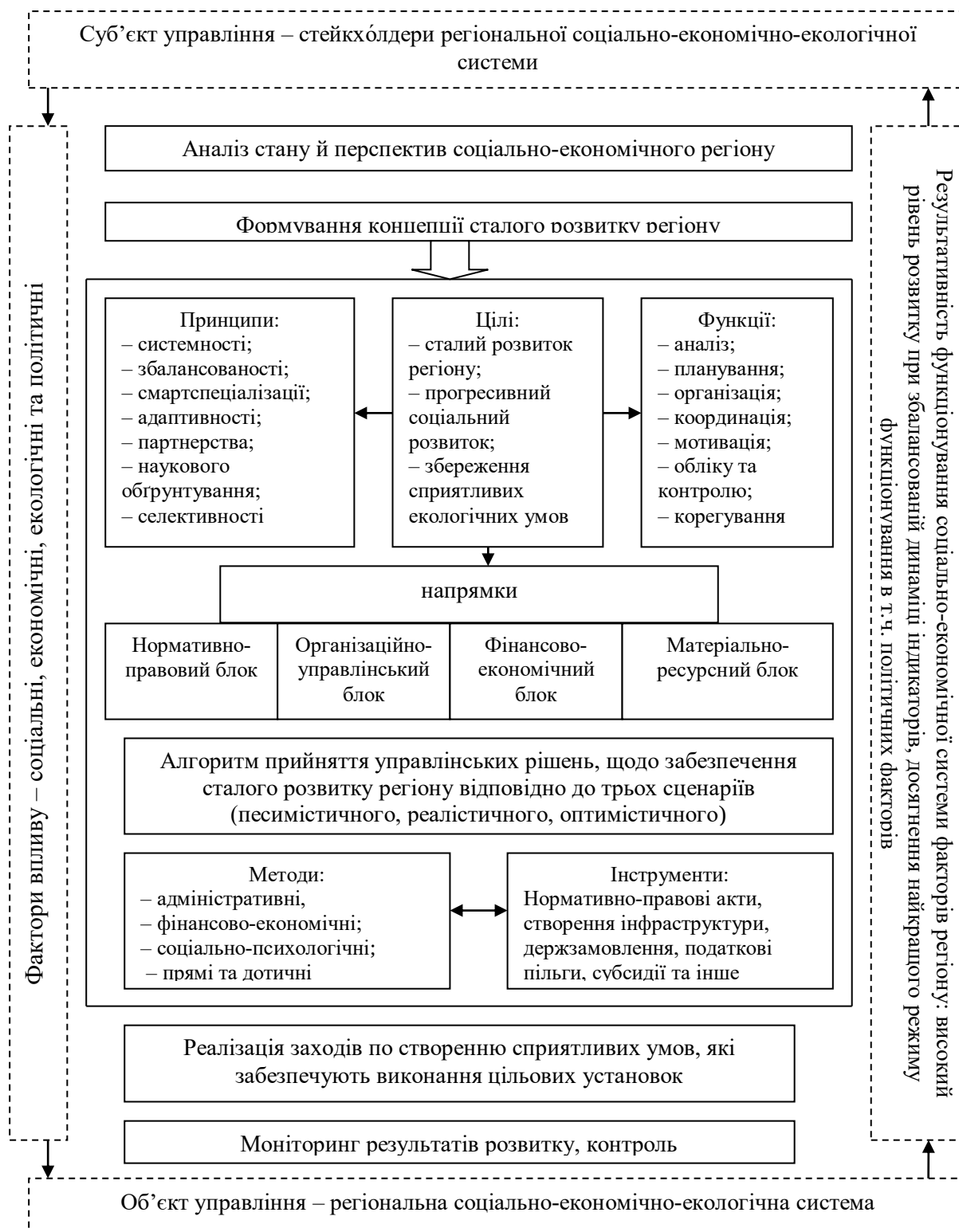
42. В Україні діє програма для менеджерів “Fit for Partnership with Germany”. URL: <https://fondpp.sumy.ua/v-ukrayini-diye-programa-dlya-menedzheriv-fit-for-partnership-with-germany/>

43. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2020. 153 с.

44. Іванов Д. В. Концептуальні аспекти державного регулювання розвитку економічного потенціалу територій. *Державна політика розвитку сільських територій в Україні в умовах децентралізації: механізми формування та реалізації* : монографія / М. А. Латинін, Є. М. Борщук, І. В. Дунаєв та ін. ; за заг. ред. д. держ.упр., проф. М. А. Латиніна. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. 248 с.

45. Боднар К. В. Удосконалення механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів України в умовах глобалізації: адаптаційний підхід. *Державне будівництво*. 2021. №86. <https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/19063/17590>

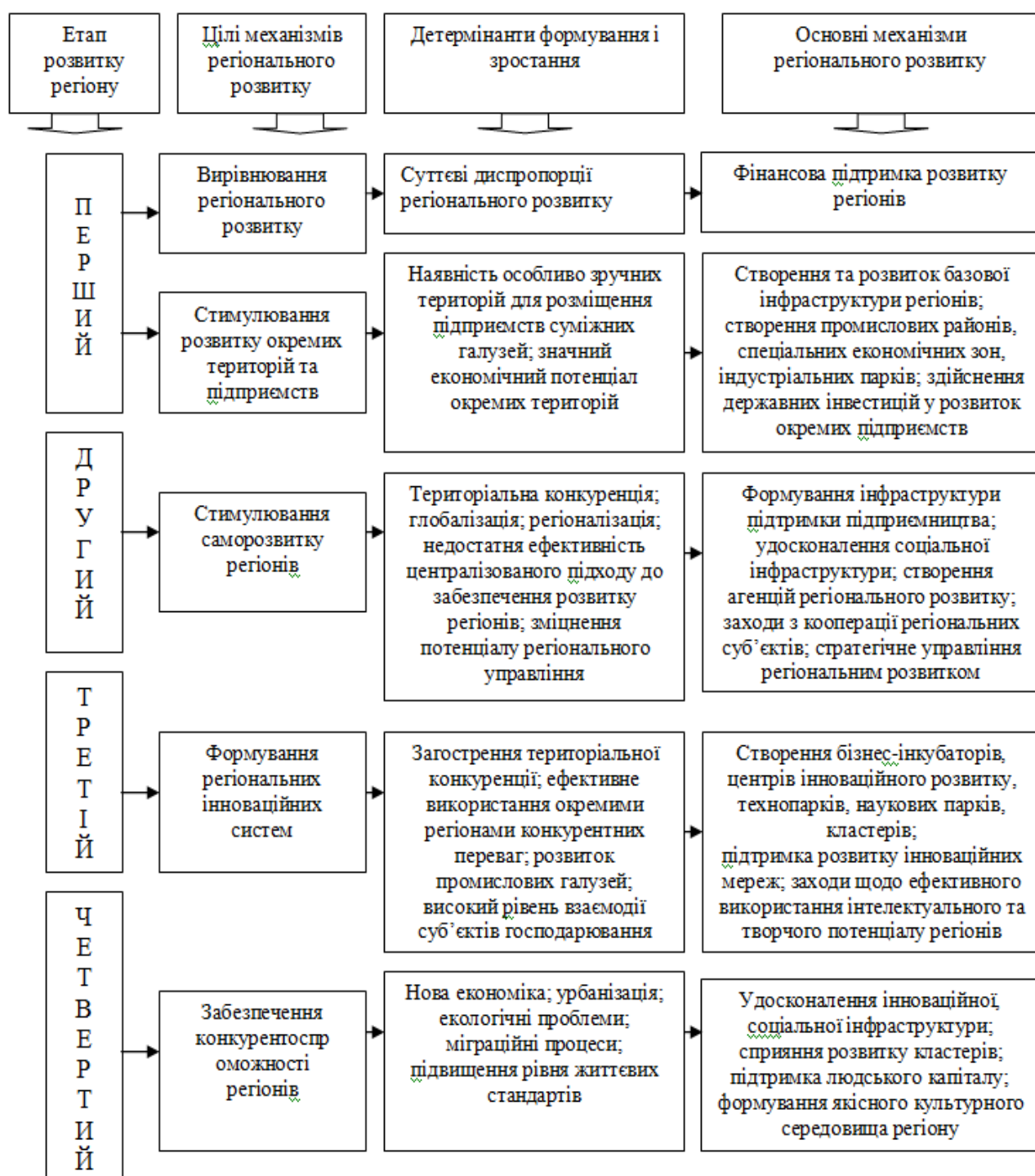
ДОДАТКИ

Механізм управління сталим розвитком регіону в умовах децентралізації

Джерело: побудовано на основі [18; 43-45]

Додаток Б

Еволюція механізмів публічного управління сталим розвитком регіонів

Джерело: побудовано на основі [45]

Додаток В

Таблиця В.1 – Обсяг реалізованої промислової продукції Сумської області
за видами діяльності у 2022 р., тис.грн

Показник	Значення	у % до всієї реалізованої продукції
Промисловість	54102611,0	100,0
Добувна та переробна промисловість	к	к
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	к	к
Переробна промисловість	36807477,4	68,0
з неї		
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	13522412,1	25,0
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1206184,7	2,2
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	1631464,4	3,0
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	к	к
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	3863696,2	7,1
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	1184230,0	2,2
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	4901488,7	9,1
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	3299475,8	6,1
машинобудування	5748380,3	10,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7955125,6	14,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	к	к

к – дані не оприлюднюються з метою забезпечення вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Індекси промислової продукції Сумської області за основними видами діяльності, %

Вид діяльності	2021 до 2020	2022 до 2021
Промисловість	95,3	102,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	95,9	101,1
Переробна промисловість	94,9	101,7
з неї		
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	105,4	98,5
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	91,6	97,3
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	106,2	102,5
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	к	к
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	93,1	110,7
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	67,4	к
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	116,6	116,0
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	84,1	121,2
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	86,3	94,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	97,9	107,1

к – дані не оприлюднюються з метою забезпечення вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Основні забруднювачі атмосферного повітря у Сумській області у 2021-2022 рр.

№	Підприємство забруднювач	Відомча приналежність	Валові викиди, т		Зменшення збільшення-/+	Причина зменшення/збільшення
			2021 р.	2022 р.		
1	ПАТ «Сумхімпром»	Мінпромполітики України	3569,9	3710,12	+	Збільшення кількості випущеної продукції
2	ТОВ «Сумитеплоенерго»	Компанія з обмеженою	1346,9	1881,66	+	Збільшення роботи технологічного обладнання
3	КП «Сумижилкомсервіс»	Комунальне підприємство Сумської міської	1845,9	1598,79		Зменшення об'єму розміщення ТПВ на полігоні
4	Сумське лінійне виробниче управління магістральних газопроводів	ДК «Укртрансгаз» УМГ ПАТ «Київтрансгаз»	1974,7	1461,96	-	Зменшення загального напрацювання турбоагрегатів; проведення профілактичних робіт на компресорних станціях
5	Качанівський газопереробний завод	ПАТ «Укрнафта»	1540,4	1360,73	-	Зменшення видобутку газу
6	НГВУ «Охтирканафтогаз»	ПАТ «Укрнафта»	2750,1	1284,22	-	Зменшення кількості спаленого газу на об'єктах виробництва, за рахунок реорганізації компанії ПАТ «Укрнафта»; зміна технологічного обладнання на альтернативні джерела

Мета інвестиційної діяльності та проєктів розвитку Сумської області:

сприяння формуванню сприятливих умов для залучення інвестицій в економіку міста, коштів з альтернативних джерел для фінансування інвестиційних проєктів розвитку Сумської області та СМТГ

Основні завдання інвестиційної діяльності та проєктів розвитку Сумської області:

- формування, просування та популяризація позитивного іміджу Сумської області та міста Суми як інвестиційно-привабливого регіону, міста з високим науковим та кадровим потенціалом та перспективним розвитком, підвищення його конкурентоспроможності;
- залучення інвестицій у розвиток обласної та міської інфраструктури;
- сприяння створенню сприятливих умов для залучення інвестицій в економіку Сумської області;
- сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на основі місцевого інвестування;
- підвищення ефективності управління Сумською областю;
- впровадження Стратегії розвитку Сумської області та міста Суми до 2030 року.

Шляхи виконання поставлених завдань:

- оновлення кредитного рейтингу та рейтингу інвестиційної привабливості міста Суми;
- поширення інформації про інвестиційну привабливість, інвестиційний потенціал СМТГ та муніципальну підтримку інвестиційних проєктів, в т.ч. під час ярмарок, виставок та інших представницьких інвестиційних заходів;
- налагодження співпраці з міжнародними організаціями та донорськими установами в напрямку залучення кредитних, грантових та інших альтернативних ресурсів для реалізації проєктів розвитку громади;
- моніторинг інформаційних ресурсів щодо актуальних конкурсних та інших пропозицій, що надають змогу залучити кошти міжнародних проєктів, фондів, організацій тощо на реалізацію проєктів розвитку громади;
- ефективна реалізація інвестиційних проєктів, в т.ч. проєктів розвитку міста;
- формування та регулярне оновлення портфелю інвестиційних пропозицій;
- забезпечення промоції та подальшої роботи в напрямку реалізації концепції Індустріального парку «Суми», зокрема підведення інженерних мереж до території індустріального парку Суми;
- впровадження інструментів та механізмів державно-приватного партнерства (ДПП) у реалізації інвестиційних проєктів;
- участь у навчальних семінарах, тренінгах, форумах, круглих столах з питань вдосконалення організації та підвищення ефективності діяльності на основі місцевого інвестування;
- впровадження проєктного підходу управління у виконавчих органах міської ради;
- впровадження інформаційно-аналітичної системи управління програмами і проєктами розвитку;
- організація навчання працівників виконавчих органів Сумської міської ради кращим світовим практикам та методикам проєктного управління;
- моніторинг впровадження Стратегії розвитку міста Суми до 2030 року.

Інвестиційна діяльність та проєкти розвитку Сумської області та міста Суми

Джерело: побудовано автором

Проблемні питання у сфері залучення інвестицій у Сумській області на сучасному етапі

Джерело: побудовано автором